

HUGO ODEBERG

KRISTUS och
SKRIFTEN

Datorversion av
Fjärde upplagan
Språkligt bearbetad 1999

KRISTUS
OCH
SKRIFTEN

AV

HUGO ODEBERG

Datorversion av:

Fjärde upplagan av 1954,
Svenska Alliansmissionens Förlag, Jönköping 1954

Språkligt bearbetad 1999
av Kerstin och Erik Gislén

Nya Testamentets syn på Gamla Testamentet

Om man vill få reda på, hur Nya Testamentet ser på Gamla Testamentet, kan man utgå ifrån nära nog vilket kapitel som helst i Nya Testamentet, ty Nya Testamentets syn på det Gamla lyser igenom överallt.

Här skall vi utgå ifrån ett kapitel i ett av evangelierna, som ger oss en alldeles särskilt skarp och tydlig bild av såväl *Jesu* som *de första kristnas*, den urkristna församlingens, ställning till Gamla Testamentet. Kapitlet i fråga är Luk 24. Det berättas där om två lärjungar, som några dagar efter Jesu död var på väg till Emmaus och samtalade med varandra om vad som hänt med Jesus. De var undrande och grubblande, förstod inte vad som hänt och kunde inte finna någon förklaring. Då, berättas det, kommer den Uppståndne själv och sluter sig till dem och börjar som svar på deras frågor förklara vad som hänt med honom. Därvid är det mycket betecknande, att Frälsaren själv, den Uppståndne, som enligt evangeliet är centrum i historien, och som alltså av sig själv skulle kunna ge besked om vad som helst, inte ens förklarar sig själv eller vad som hänt med honom på annat sätt än genom att *hänvisa till Gamla Testamentet*. Han säger inte: ”Här är jag själv, och jag skall nu ge er besked om hemligheten med det som har hänt mig.” Han hänvisar inte heller till vad han själv förutsagt och lärt, medan han vandrade på jorden. Han har, skulle vi kunna säga, inga *egna* ord, oberoende av Gamla Testamentet. Denne, som av evang-

elierna betraktas som den absoluta Sanningens och Kunskapens konung, griper inte till egna ord ens när han skall förklara det som borde ligga närmast till hands att med egna ord förklara, nämligen sig själv, utan han går till Gamla Testamentet.

Man bör lägga märke till, hur han börjar sin förklaring av vad som skett med honom. Han börjar med att förebrå *lärjungarna* för att de är *oförståndiga* och *tröghjärtade* till att förstå allt det som är skrivet i Lagen och Profeterna, dvs det vi kallar Gamla Testamentet. Han förebrår dem alltså för att de inte sätter tillräckligt stort värde på Gamla Testamentet. Vi vet, att de som hörde till Jesu första lärjungar var mycket mer förtrogna med Gamla Testamentet än nutidens kristna är. De hade under hela sin uppväxttid hört Gamla Testamentet genomgås och föreläsas i synagoggudstjänsten, de hade lärt sig det från barndomen. De läste dagligen ur Davids Psalmer och profeternas skrifter. De hade dessutom varit tillsammans med Kristus, som själv ständigt hänvisat till Gamla Testamentet. Till dessa, som verkligen inte var okunniga i Bibeln, är det han säger: 'Hur *oförståndiga* är ni inte till att tro på allt vad profeterna har talat!'

När Mästaren därefter skulle förklara sig själv, och det stora, som hade hänt med honom, gjorde han enligt evangeliet på det sättet, att han "*genomgick Mose* och alla Profeterna och uttydde för dem alla Skrifterna, vad som hade sagts om honom". Han började alltså ifrån första början av Gamla Testamentet, med Första Moseboks första kapitel, och visade, att *alla* Skrifterna talar om honom. Vi märker alltså, att det här inte bara är några få utvalda ställen, till exempel främst hos profeterna, som enligt

Jesus syftar på honom. Genom uttrycket ”han började med Mose” anges, att alla Gamla Testamentets skrifter från den första av dem, det är Första Mosebok, talar om honom. Att apostlarna och evangelisterna lärt sig, att Kristus till exempel är med i och är ämnet redan för Första Moseboks första kapitel, skapelseberättelsen, framgår bl a av Johannesevangeliets början, prologen, som tydligt sammanställer evangeliet om Kristus — Ordet (”I begynnelsen var Ordet”) med skapelseberättelsen (”I begynnelsen skapade Gud... och Gud sade...”). Det framgår också av Paulus’ ord om Kristus som ”den osynlige Gudens avbild, förstfödd före allt skapat. Ty i honom skapades allt i himmelen och på jorden... allt har blivit skapat genom honom och till honom”. (Kol 1:15, 16). Eller av hans ord om ”Guds hemlighet, vilken är Kristus”. (Kol 2:2). Vi lägger vidare märke till att ”Profeterna” enligt Jesu terminologi, som i detta fall är den samtida judendomens, börjar med Josua, Domarboken, Samuels- och Konungaböckerna och därefter fortsätter med de skrifter, som vi är vana att kalla de profetiska skrifterna. ”Mose och profeterna” betyder alltså Gamla Testamentet i följd, bok efter bok.

När Jesus gör ett urval av ställen ur Gamla Testamentet, betyder det således inte, att han ur Gamla Testamentet ”väljer ut” det som talar om eller syftar på honom, utan det betyder att han tar fram utvalda exempel ur de heliga skrifterna, Gamla Testamentets skrifter, vilka *alla*, från början till slut talar om honom. I denna detalj i Lukas’ berättelse om Emmaus-lärjungarna har vi således ett innehållsrikt och talande exempel på *Kristi* sätt att betrakta, värdesätta och använda Gamla Testamentet.

Vidare får vi i denna berättelse en mycket belysande illustration till den ställning, som *de första kristna* genom Kristus lärde sig att inta till Gamla Testamentet. Denna får vi i uttalandet i Luk 24:32, ett uttalande som i sin korthet ger en blyxtbelysning av denna sak. Det heter där, att dessa två lärjungar, då Jesus hade lämnat dem, vände sig till varandra med orden: ”Hur var inte *våra hjärtan brinnande* i oss, när han talade med oss på vägen och *uttydde Skrifterna för oss.*” Där har vi liksom i blyxtbelysning vad Gamla Testamentet, den Heliga Skrift, hade blivit för de första kristna: *det hade blivit en skrift som gjorde deras hjärtan brinnande.*

Det finns ytterligare en sak att lägga märke till. Som nämnts, var de från början förtrogna med Gamla Testamentet. Ändå kunde Kristus i början förebrå dem att de var tröghjärtade och oförståndiga i sitt förhållande till Gamla Testamentet. Men nu var de inte längre tröga. Nu var deras hjärtan brinnande. Vad har då skett? Varigenom har deras hjärtan blivit brinnande? Jo, genom att ”*Han uttydde skrifterna för dem.*” Det har alltså tillkommit någonting, varigenom Skrifterna har blivit intressanta, fängslande, skrifter, som gör hjärtat brinnande. Detta har blivit möjligt, genom att Kristus fått uttyda Skriften, genom att han har öppnat ingången till den. Paulus, som i sina brev genomgående hos sina läsare förutsätter en för oss närmast ofattbar bibelkunskap, i varje fall en verklig enastående förtrogenhet med Gamla Testamentet, uttrycker detta på flera ställen men särskilt utförligt i 2 Kor 3. Där påminner han adressaterna om något som de lärt känna genom egen erfarenhet, nämligen om hur olika man kan förhålla sig till Skriften även bland dem som vördar

och studerar den. Det heter i 2 Kor 3:14 om dem som inte tog emot Kristus utan förkastade honom: ”Deras sinnen blev förstockade. När det Gamla Förbundets skrifter föreläses, hänger ju ännu i denna dag samma täckelse oborttaget kvar; ty *först i Kristus försvinner det*. Ja, ännu i dag hänger ett täckelse över deras hjärtan, då Mose föreläses. Men när de en gång omvänder sig till Herren, tas täckelset bort.” Alltså, det finns i den Heliga Skrift ett djup, som är mer eller mindre åtkomligt, ”öppet”. Men så länge man inte låter Kristus öppna ingången till Gamla Testamentet, hänger det ett täckelse framför det. Detta är något som den urkristne läsaren av Gamla Testamentet fann bestyrkt i Gamla Testamentet självt. När Kristus har ”öppnat ögonen” på läsaren, finner denne, att det som Kristus ger inte är någon omtolkning, inte något som *läses in* i Gamla Testamentet och alltså inte fanns där tidigare. Bekräftelsen på detta förhållande fann man i Gamla Testamentet självt, i Psaltaren 119, där det heter: ”Avtäck mina ögon, så att jag kan skåda *under* i din Lag.” Den som här ber är en from man, som läser sin ”Lag”, dvs Moseböckerna och Profeterna. Han vet, att det trots detta är som ett täckelse för hans ögon, om inte Herren tar bort det. Detta är något som svarade mot de första kristnas egen erfarenhet. De upplevde, att täckelset togs bort ifrån deras ögon genom Kristus, och att de då fick skåda *under* i Guds lag. ”Undret” är det som man ser, när Kristi Ande lärt en att läsa bibeln. Vad som skildras i Luk 24 är ju från den evangeliska historiens slutskede, alltså från tiden efter Kristi uppståndelse, då hans verk var fullbordat och han visar sig för sina lärjungar. Då förklarar han sig själv genom att hänvisa till Gamla Testamentet. I

Gamla Testamentet, säger världens Frälsare, finns den fulla förklaringen till vad som skett.

Det är inte första gången Jesus går till väga på detta sätt. Det är tvärtom den ståndpunkt, som Jesus intar från början. Bekanta är orden i Bergspredikan, Matt 5:17: ”Ni skall inte mena, att jag har kommit för att upphäva Lagen och profeterna. Jag har inte kommit för att upphäva utan för att fullborda.” Och så säger han dessa radikala ord: ”Ända till dess himmel och jord förgås, skall inte en enda bokstav, inte ett jod (den minsta bokstaven i det hebreiska alfabetet), inte ens ett streck på en bokstav förgås, utan alltsammans skall fullbordas”, dvs in i dess innersta djup. Så ser vi, hur Jesus själv i fortsättningen av Bergspredikan visar hur man tränger djupare och djupare in i Skriften. Den utläggning han då gör till de olika buden, är i och för sig inte det som är det mest radikala, ty så gjorde man redan förut. Man förstod ju — inte minst fariséerna förstod och tillämpade i sin skriftutläggning den tanken — att Skriften hade en rikedom av betydelser. Det mest radikala är detta, att han använder uttrycket: ”*Jag säger er*”, vid sin *utläggning* av skrifterna. Det skall man lägga stor vikt vid och sammanställa med det uttalande i vilket han säger att inte en bokstav, inte ett jod, ja, inte ett streck skall gå förlorat. ”*Jag säger er*”: Sätter han sig då själv i motsats till Skriften, så att han är Herre över Skriften, som visserligen inte skall förgås, men som han dock såsom Guds Son har rättighet att korrigera? Nej, det vore att förfalska Jesu ord att fatta det på sådant sätt. Med detta ”*Jag säger er*” sätter han inte sig själv som en auktoritet *bredvid* utan som en auktoritet *i* Skriften. Det är *han*, som uttyder vad som står i Skriften. Och vem är

det nu som kan säga ”jag” i ett sådant uttryck som ”jag säger er”? Det är ingen annan än den som säger så i Skriften. Alltså, här talar inte den som är Herre över Skriften, så att han ersätter Skriften, utan här talar densamme som talar i Skriften. Han har därmed utsagt, att *han är den som är Skriftens ”jag”*.

När han alltså säger ”Jag säger er”, är det detsamma som: ”Skriften säger.” Han upphäver därmed inte Skriften, ty det är samma person som talar i den.

I Joh 5:39 står följande ord av Jesus: ”Ni rannsakar skrifterna, därför att ni menar er i dem ha evigt liv, och *det är dessa som vittnar om mig*. Men ni vill inte komma till mig för att få liv.” När han säger: ”Ni rannsakar skrifterna, därför att ni menar er i dem ha evigt liv”, menar Jesus därmed inte: ’däri ha ni fel’, eller: ’det är fel uppfattning av Skriftens värde’, utan innebörden är givetvis: ’däri har ni rätt’. Den meningen är riktig, att man har evigt liv i skrifterna. Men han fortsätter: ”Men ni vill inte komma till mig för att få evigt liv” och anger därmed att det skulle vara samma sak, att forska i skrifterna för att där få evigt liv, och att komma till Jesus Kristus och i honom få evigt liv. Felet hos de bibelläsande motståndare, som han talar till, är att de, när de läser skrifterna, inte ser att Kristus, vilken de nu har framför sig, finns i just dessa skrifter. Alltså: att läsa skrifterna och att komma till Jesus är samma sak, och det innebär evigt liv. *Det är skrifterna som vittnar om honom, och han är den som talar i dem*. Detta är det radikala, som Nya Testamentet genom Kristi egen mun har att säga om Gamla Testamentet. Först och främst är alltså de gammaltestamentliga skrifterna *erkända* av Jesus, inte bara till sin mening el-

ler intention, utan han erkänner dem sådana de är till sin bokstavslydelse. Det är således inte bara någon allmän intention i skrifterna, som han godkänner, utan det är skrifterna själva, sådana de föreligger, som han anbefaller, och om vilka han säger, att de intill den minsta bokstav är oförgängliga.

Nu kan man naturligtvis läsa Skriften på det sättet, att man bara fäster sig vid bokstaven. Vad innebär då detta? Det innebär, att bokstaven inte får någon betydelse. Den som fäster sig *bara* vid bokstaven, utläser där endast *en* mening, exempelvis det som berättas, och fattar då bara den yttre sidan, den yttre saken eller händelsen som berättas. Då måste han ju säga sig: Detta kunde lika väl ha berättats med andra ord. Den som alltså bara ser till den ordagranna betydelsen, alltså den ytliga betydelsen, kommer inte att fästa sig vid bokstaven. Men att bokstaven har den oerhörda betydelse, som den har i Jesu ord, beror på att det finns inte bara en yttlig betydelse utan också en djupare betydelse. Och nu är det viktiga det, att det inte bara finns *en* djupare betydelse utan många, en hel rikedom av betydelser. Skriften är som ett hav. Det finns naturligtvis en yta, men det finns även ett oändligt djup, en hel serie av betydelser, en omätlig rikedom av betydelser i denna Skrift. Av Jesu eget sätt att uttyda Skriften ser vi, att där finns en serie av betydelser, vilka, som aposteln säger, kan tjäna än till förmaning, än till varning, än till tröst och uppmuntran, än till rättfärdighet och frälsning, och så allt djupare. Det kan vara sådant som låter människan blicka in i himlens värld. Det kan vara sådant som öppnar henne för Guds egen kärlek, ja, djupast är det den hemlighet som aldrig kan pejlas, nämligen Jesus

Kristus som Guds Son. Han är alltid där, i varje bokstav i dess innersta mening. Det är ju det som t ex Paulus uttrycker på det märkliga stället i 2 Tim 3:16: ”All (den heliga) Skrift är ingiven av Gud.” Nu säger Jesus enligt Johannes’ evangelium: ”Jag och Fadern (Gud) är ett.” Och Paulus säger om Kristus, att han är den osynlige Gudens avbild. Att Skriften är ingiven av Gud och att Kristus talar i Skriften förutsätter därför vartannat.

Emellertid har själva det ord, som i den svenska bibeln översatts med ”ingiven av Gud” en rikare betydelse än dessa ord anger. Den ordagranna betydelsen är ’Gud-andad’, och det innebär såväl (1) att Gud har ’andat’ Skriften, dvs inspirerat den, som (2) att Guds Ande alltjämt talar genom Skriften och (3) att Skriften själv ger ifrån sig Gud, Guds Ande. Tillämpat på Kristus har detta den trefaldiga betydelsen: (1) Kristus talar i Skriften, (2) Han uttyder Skriften och (3) Skriftens innersta mening är Kristus.* Själva detta ord ’Gud-andad’, ’theópneustos’, anger den rikedom, som ligger i Skriften. Jesus säger ju själv om skrifterna: ”Det är dessa, som vittnar om mig.” När de vittnar *om* honom, är det i och med detsamma Kristus själv, som talar om dessa skrifter såsom ingivna av Gud. Det är Gud själv som ’andas’ i Skriften, ger sin Ande genom Skriften. Utur Skriften ’blåser’ Gud Ande. Det är alltså inte bara så, att han en gång har blåst in sin Ande i Skriften, utan hans Ande är alltjämt i Skriften; genom Skriften ger han sin Ande till den människa, som tar emot

* På ett förebildligt sätt definierar Bengel grundtextens ’theópneustos’: divinitus inspirata est (scil. scriptura), non solum dum scripta est, Deo spirante per scriptores; sed etiam, dum legitur, Deo spirante per scripturam, et scriptura spirante. Hinc ea tam utilis. (Gnomon ad 2 Tim 3:16.)

Skriften. Därför kallas Skriften här ”nyttig”, dvs gagnarrik. Även i detta ord avspeglar sig denna rikedom av betydelse. Det första Skriften ger, när man kommer ett stycke innanför den rent ytliga innebörden, är ”lärdom och överbevisning” om vår synd och om vårt verkliga läge. Därefter är den nyttig till att ”upprätta” den som så har blivit klart upplyst om sitt läge; detta sker i försoningen. Det är nästa innebörd vid ett djupare inträngande. Därefter ger Skriften ”rättfärdigförklaring” och sedan ”uppfostran i rättfärdighet”. ”Lärdomen” ger alltså en begynnande kunskap åt de okunniga, en överbevisning, varigenom de överbevisas om sin synd. Den uppenbarar verkligheten för dem, så att de klart ser, vad de gjort, sitt fördärv; därefter ger den upprättelse och slutligen vandring med Gud.

Det går alltså inte att välja mellan Nya och Gamla Testamentet och till exempel säga: ”Det är Nya Testamentet som gäller för oss, och som vi har uppbyggelse av.” Det går inte att förkasta Gamla Testamentet för det Nya, lika litet som man kan förkasta det Nya för det Gamla. Nya Testamentet är nämligen så beskaffat, att det, fastän det framträder med uppfyllelsen av Gamla Testamentet, utplånar sig självt i förhållande till Gamla Testamentet. Om Gamla Testamentet tas bort, blir enligt Nya Testamentet inte Nya Testamentet utan ingenting kvar. Kristus, som är *Skriftens Herre och författare*, anvisar Skriften dess betydelse. Tas hans befattning med Skriften bort, tas han själv bort. Det går inte att skilja honom från Skriften, ty tar man bort Skriften, så tar man bort Kristus. Så fullständigt har han tagit Skriften i sitt beskydd, identifierat den med sig. Det är här ytterst viktigt att ge akt på att

Kristus, som vi redan sagt och åter måste säga, är Skrif- tens *Herre*, och detta *fullständigt*, alltså även i förhål- lande till all mänsklig uppfattning om Honom.

Kristus bestämmer själv, hur han är Herre över Skrif- ten. Detta framgår också av det sätt på vilket apostlarna ända från början förkunnade evangeliet om Kristus. Hur evangeliet skulle förkunnas, hade de naturligtvis lärt sig av Kristus och under hans inflytande. Om man går till Apostlagärningarna, finner man där apostlarnas tillväga- gångssätt vid deras första förkunnelse och första predi- kan. Man skulle väntat sig, att de skulle talat mycket om sina egna underbara erfarenheter. Det är ju verkligen nå- got enastående, som har skett med dem. Men liksom Kris- tus, när han skulle förklara det viktiga med uppståndel- sen, inte talade om sin egen erfarenhet utan om vad Skrif- ten säger, tar också de sin utgångspunkt i Skriften. För- kunnelsen om Kristus efter hans uppståndelse och bort- gång motsvarar förkunnelsen om honom före hans an- komst till jorden. När Maria, hans mor, på bebådelsens dag av ängeln fick budskapet, att hon skulle bli mor till Guds Son, sjunger hon en lovsång, och denna är helt och hållet hämtad ur Gamla Testamentet. Det överväldigande och nya, som hon ser och tackar för, har hon fått ord för från Gamla Testamentet. Så var det också för de första lärjungarna, apostlarna. När de predikade, var det med hänvisning till Gamla Testamentet. För att få exempel på detta kan man välja vilken skildring som helst av evangeliiförkunnelsen i Apostlagärningarna. Tag exem- pelvis Stefanus' predikan enligt Apostlagärningarnas sjunde kapitel. Den är praktiskt taget inget annat än en utläggning av Gamla Testamentet. Den principiella be-

tydelsen av Gamla Testamentet för evangeliet anges bl a i vers 38. Det har erinrats om, hur Mose fick uppenbarelsen om sin sändning, och sedan heter det: ”Denne undfick levande ord *för att ge åt er.*” Alltså: det som Mose fick i det Gamla Förbundet, inneslöt i sig det Nya Förbundets tillkomst, det innefattade det överväldigande, som skedde i och med Jesu ankomst, hans kors och uppståndelse. Mose fick ”levande ord”, som var avsedda för dem till vilka Kristus kommit. Dessa levande ord är givna till dem som är kallade av Kristus. Man kan inte nog inskräpa det egendomliga i detta. Det största, som har skett i historien, gör inte Gamla Testamentet otidsenligt utan tvärtom riktigt tidsenligt. Historiens största faktum pekar tillbaka på Gamla Testamentet, den Heliga Skrift. Ju mer levande detta stora nya blir, detta överväldigande nya, desto mer gäller det, inte att Gamla Förbundets skrifter sjunker undan, utan tvärtom att de blir alltmer levande. De ord, som Mose fick på Sinai, var *levande* ord, vilka alldeles särskilt kan tas emot av dem som upplevt det revolutionerande i Jesu död och uppståndelse.

Lika lärorik är berättelsen i Apostlagärningarna 8:26-39 om hovmannen från Etiopien, vilken på en resa av Filippus påträffas läsande i profeten Jesajas bok. Filippus säger inte till denne, som han ville frälsa: ”Lägg bort den gamla boken och hör något nytt som har hänt, ty vi lever nu i en ny tid!”, utan han säger: ”Förstår du vad du läser?” Han säger alltså inte ett ord om detta nya, som han ju kommit för att föra denne man in i, utan han tar fasta på Jesajaboken och frågar: ”Förstår du vad du läser?”, dvs vad som står i den gamla boken. Hovmannen svarade: ”Hur skall jag kunna förstå, om ingen vägleder

mig!” Då var det tillfälligtvis så — dvs från urkristen synpunkt finns inga tillfälligheter — att den text han hade uppe var ur Jesajas 53:e kapitel: ”Såsom ett får fördes han bort till att slaktas, och såsom ett lamm, som är tyst inför dem som klipper det, så öppnade han inte sin mun.” Nu får han av Filippus lära sig, att evangelium om Jesus ligger inneslutet i dessa ord. Och det är märkligt, att det nya som skett också ger förklaringen till detta skriftställe. Det finns ingenting som så klarlägger sammanhanget i Jesaja 53 som det som skedde med Jesus Kristus. Då man sökt förklara det 53:e kapitlet utifrån den samtid, då det skrevs, och dess tidsförhållanden, har det inte lyckats. Det blir alltid oförklarligt, oklart, men om det uppfattas som en profetia om Jesus, faller varje ord helt naturligt på plats, särskilt i grundtexten.

I Apostlagärningarna 10:40 ff redogör Petrus för sin ställning och varför han står där och predikar. Han säger då: ”Denne (Kristus) har nu Gud uppväckt på tredje dagen och låtit honom bli uppenbar... och han befalld oss predika för folket och vittna, att han är den, som av Gud blivit sänd som domare över levande och döda.” Och därefter heter det: ”*Om honom bär alla profeterna vittnesbörd* och betygar, att var och en som tror på honom skall få syndernas förlåtelse genom hans namn.” Alltså hela Kristi frälsningsverk är inneslutet i profeternas vittnesbörd. På det sättet är det som Kristus uppfyller, fullbordar lagen. Inte så att han korrigerar något i den, utan på så sätt att han är den, genom vilken Skriften blir uppfylld, genom vilken alltså dess mening också blir uppenbar.

Om någon skulle vilja invända, att det var därför att de

första evangeliiförkunnarna talade till judar, som de lade så stor vikt vid Gamla Testamentet, kan man svara med att hänvisa till att man lade minst lika stor vikt vid Gamla Testamentet, när man talade till sådana som aldrig hört talas om det. De ”hedningar”, som omfattade kristendomen, fick till och med en grundlig undervisning om Gamla Testamentets betydelse och studerade skrifterna med ”brinnande hjärtan”. Detta framgår tydligt av den för en modern läsare rent ofattbara bibelkunskap, som Paulus förutsätter hos de läsare av hans brev, som tidigare varit hedningar, och som endast hade några års kristen erfarenhet.

I Apostlagärningarna 13:27 ff skildrar Paulus i sin predikan ”hur Jerusalems invånare och deras rådsherrar, eftersom de inte kände honom, genom sin dom över honom *uppfyllde profeternas utsagor*, vilka var sabbat föreläses... När de så hade *fört till fullbordan allt som var skrivet om honom*, tog de ned honom från korsets trä och lade honom i en grav.” Här visar det sig alltså omigen, hur Skriften står i centrum. Allt som här sker med Kristus är nedskrivet av profeterna. Även de som inte tror på Kristus utan med hela sin varelse och hela sin kraft har engagerat sig för att bekämpa honom och förintna honom och utrota honom, de som har gjort sig till redskap för det helvetiska hatet mot världens Frälsare, de måste genom allt vad de gör bidra till att *föra till fullbordan det som var skrivet om honom*. Alltså, det som sker är alltsammans Guds vilja, och denna är nedlagd i Skriften. Att fullborda Guds vilja och att fullborda det som är nedlagt i Skriften, är ett och detsamma.

Hur högt Gamla Testamentets heliga skrifter värderas

av de nytestamentliga författarna, framgår också av vad Paulus säger enligt Apostlagärningarna 24:14: ”*Jag tror allt* som är skrivet i Lagen och Profeterna.” Den som säger detta är alltså Paulus. Om man invänder, att denne Paulus ju från barndomen under hela sin utbildningstid fått lära sig att sätta Skriften mycket högt — mycket högre än som naturligtvis är brukligt bland kristna i nutiden — måste vi erinra om att samme Paulus också blivit omvänd från hela sitt gamla väsende och säger om detta: ”Det gamla är förgånget.” Han har mer radikalt än någon brutit med det han tidigare blivit lärd och trott på. Så mycket märkligare är det att just *han* håller så strängt fast vid Gamla Testamentet, att det är just han, den omvända Paulus, som kan säga: ”Jag tror *allt* som är skrivet i lagen och profeterna.”

Att detta inte är överord visar oss Paulus' egna brev. I dem kommer det så enkelt och naturligt fram, att Paulus verkligen tror allt, som är skrivet i Skriften. I Romarbrevet möter många för en nutida läsare egendomliga uttryck, egendomliga bl a därför att de har till bakgrund denna tro på Bibeln, vilken blivit främmande för en modern tid. Ofta har det lett till att man påstått, att Paulus inte riktigt kunde uttrycka vad han egentligen menade. En sådan slutsats bör man akta sig noga för. Ty vad Paulus uttrycker ”dåligt”, ”tafatt” och ”otympligt” är inte sin egen mening utan den mening, som den för Paulus' mening främmande läsaren vill ’läsa in”. Sin egen mening har han uttryckt tydligt nog. Det är i själva verket läsaren, som i ett sådant fall inte kan följa med i Paulus' djupa tankegång. Paulus börjar och slutar sitt brev till romarna på ett märkvärdigt sätt. Han börjar: ”Paulus, Jesu Kristi

slav, kallad till apostel, avskild till att *förkunna evangelium.*” Sedan talar han omedelbart om att detta Guds evangelium *förut* förkunnats genom *profeterna*, dvs det är ett evangelium som Gud *förut* förkunnat genom sina profeter i den Heliga Skrift. Detta nya evangelium finns alltså redan nedlagt av Gud i den *gamla* Heliga Skrift genom hans profeter. På samma sätt heter det mot slutet av Romarbrevet. Betecknande är 15:4: ”Allt det som skrivits *förut*, det skrevs till *vår* lärdom, för att vi genom ståndaktighet och genom den tröst som skrifterna ger skall bevara vårt hopp.” Alldeles särskilt märkligt och värt att observera är det som sägs i Rom 16:25-27. Paulus talar där om detta *nya* som har kommit. Han talar om en *uppenbarelse* av, ett avhöljande av ett nytt *mysterium*, en *hemlighet*, som i eviga tider, i tidsåldrars tider, har förtigits. Det är alltså ett mysterium, som *förut* har varit förtiget, vilket nu uppenbaras genom evangeliets förkunnelse. Det är en hemlighet och något nytt som aldrig någonsin *förut* varit uppenbart. Men var finns detta nya, hittills inte uppenbarade? Jo, i det profetiska skriftordet! För en för Paulus’ mening främmande uppfattning är det ologiskt och ”otympligt” att säga, att en hemlighet, som varit fördold ända till nu, blir uppenbarad i de gamla profetiska skrifterna. Men från Paulus’ egen utgångspunkt är det fullt logiskt och väsentligt. Det av Gud från begynnelsen fattade rådslutet måste vara nedlagt i de heliga skrifterna. Och det är också Paulus’ egen erfarenhet. Det *nya* evangeliet har man verkligen återfunnit i de gamla skrifterna. Det är en väsentlig insikt, som på detta sätt blivit bestyrkt av erfarenheten. Mysteriet ligger inneslutet i de profetiska skrifterna, och vad mer är, detta myste-

rium blir uppenbarat genom dessa skrifter, när de öppnats av Kristus. Det är alltså vad Kristus själv har sagt och vad Paulus säger; det är Paulus egen erfarenhet, och det är de övriga kristnas erfarenhet. Detta mysterium, som ingen har kunnat begripa, är förvarat i profeternas skrifter. Samma grundsyn framkommer i 1 Petr 1:10-12, 20, 21, där det talas om profeterna som bibelforskare och som sådana som ”profeterade om den nåd, som skulle vederfaras *er*”. ”Det blev uppenbarat för dem att det inte var sig själva utan er, som de tjänade härmed. Om *samma* ting har nu en förkunnelse kommit till er.”

Därför kan Paulus också hänvisa till en fundamental regel, som gäller för den kristna uppfattningen av uppenbarelsen, nämligen den som formuleras så: ”Icke utöver vad skrivet är!” Detta innebär, att det *inte finns någon fortsatt uppenbarelse utanför Skriften*. Inte ens Nya Testamentet självt är en fortsatt uppenbarelse utanför Skriften.

Detta är en grundläggande synpunkt i hela Nya Testamentet. Varje tanke på en fortskridande uppenbarelse i den mån den skulle vara någonting som går utanför Skriften, kompletterar eller rent av korrigerar Skriften, är helt främmande för Nya Testamentet. Naturligtvis var det självklart för de första kristna, att de inte kunde mästra sin mästare, vilken inte ens satte sig själv som en fortskridande uppenbarelse utanför Skriften, därför att han själv var i Skriften. Ingenting utöver det som är skrivet! Däremot är det förvisso fråga om en fortskridande uppenbarelse, som enligt Nya Testamentet fortfarande kommer Guds barn till del, för varje nytt släkte, hos sådana som blir upplysta av Anden. Men denna upplysning sker

aldrig *utanför* Skriften utan *i* Skriften. Den kan aldrig gå utanför Skriften. Hur väsentligt detta är, framgår av det faktum — som är principiellt uttalat i t ex Rom 16:25-27 — att den givetvis största av alla uppenbarelser, som enligt Nya Testamentet kommit mänskligheten till del, nämligen Kristus själv och hans evangelium, inte går utanför Skriften utan är förvarad i Skriften. Allt vad evangeliet innehåller, är sådant som skett ”enligt skrifterna”. Att det skett enligt skrifterna är själva grunden för att det är ett *nytt* uppenbarelsefaktum. Vi ser, hur detta betonas i denna grundläggande predikan, själva den första förkunnelsens elementa. I 1 Kor 15:1-11 ger Paulus en sammanfattning av hur man förkunnar evangelium, av grunderna i evangeliet om Jesus Kristus. Detta fundamentala innehåll var ”Jesus Kristus såsom korsfäst”. Men varje grundläggande punkt i den elementära undervisningen om evangeliet innehöll såsom ständigt upprepad huvudsak orden ”*enligt skrifterna*”. ”Kristus dog för våra synder *enligt skrifterna*.” ”Han begrovs och uppväcktes på tredje dagen *enligt skrifterna*.” Att allt detta är enligt skrifterna, hör till själva huvudstyckena i evangeliet.

Av 2 Kor 3 får vi veta — något som hela Nya Testamentet bestyrker — att man såg Kristus överallt i skrifterna. Det var därvid ett i Gamla Testamentet ständigt förekommande namn, som på ett särskilt sätt pekade hän mot Kristus. Det var det gudsnamn, som i den svenska bibeln är översatt med Herren (dvs JHUH). Detta är det högsta namnet. Paulus säger också om detta namn i Fil 2: ”...han som... ödmjukade sig och blev lydig intill döden, ja, intill döden på korset. Därför har Gud upphöjt honom över allting och givit honom *det namn, som är*

över alla namn.” Detta namn är ”Herren”, som det också står angivet. Detta namn står i samklang med det av Kristus högtidligt använda JAG ÄR. (2 Mos 3: 14). Så lärde sig de första kristna att höra Kristus omtalas i Gamla Testamentet och att höra honom tala till dem ur dessa skrifter. På liknande sätt talade ännu i förra århundradet Gamla Testamentet på ett tydligt sätt om Kristus i de gamla upplagorna av den svenska bibeln, där till och med rubrikerna gav uttryck för denna kristna syn på Gamla Testamentet. Där bär till exempel Ps 97 överskriften ”Kristi rikes makt”, Ps 110: ”Kristi trefaldiga ämbete”, Ordspr 8: ”Guds Son är rätta Visheten”, Höga Visan 7: ”Brudens lov: Kristi godhet”, Jesaja 53: ”Kristi förnedring och upphöjelse.”

I 1 Kor 10 använder Paulus ordet ”Klippan” som en för läsarna välkänd symbol. Denna ”klippa” var Kristus. I den dagliga morgonandakten läste man en hymn med Gamla Testamentets ord, som talar just om Klippan. Hymnen börjar: ”Och det kommer från Sion en förlossare.” I denna talas det också om ”Vår Klippa och vår Förlossare”. Det var ju Kristus. De första kristna, som läste och hörde detta, kände en bävande tacksamhet mot Gud över att de visste, vem denne förlossare var. I samma anda talar Hebr 10:6, 7: ”Se jag kommer — i bokrullen är skrivet om mig — för att göra din vilja, o Gud.” I dessa ord sammanfattas hela läran om Kristus som den som talar om sig själv med löftet: ”Jag kommer.” När han gör det, hänvisar han till Skriften: ”I boken är skrivet om mig” osv. Profeterna ”har talat i Herrens namn”, heter det i Jak 5:10. Och i Johannesevangeliets inledning möter oss den viktiga hänvisningen till 1 Mos 1: ”I be-

gynnelsen var Ordet, och Ordet blev kött och tog sin bostad ibland oss..." Detta ord var Kristus själv.

Vilken ställning *människan* skall inta till Skriften, har av Nya Testamentet uttryckts i Hebr 4:12. Hur skall människan bedöma Skriften? Svaret är: "Guds ord är levande och kraftigt och skarpare än något tveeggat svärd och tränger igenom, så att det åtskiljer själ och ande, märg och ben, och *det* är en domare över hjärtats uppsåt och tankar." Där har vi ett mycket klart och tydligt svar från Nya Testamentet till dem som frågar: "Vad skall jag ta för ställning till Skriften, hur skall jag kunna bedöma den?" Svaret vänder upp och ner på frågaren och säger, att det inte alls är fråga om *honom*. Det är inte han som bedömer Skriften, utan det är *Guds ord som bedömer honom*. — Det är kraftigt. Det är den rätta kritikern. Det är inte människan som är Ordets kritiker, utan det är Ordet som är människans kritiker. Detta är den nytestamentliga läran om denna sak.

I de olika åskådningar om förhållandet mellan Gamla och Nya Testamentet, som har funnits, kan som så ofta iaktas två huvudtyper, som står emot varandra som varandras yttersta motpoler, fastän båda egentligen utgår från samma grunduppfattning. Den ena typen utgår från följande resonemang: När de urkristna satte Gamla Testamentet så högt, var de naturligtvis beroende av sin tids föreställningar. Jesu och apostlarnas idéer kan ju en upplyst människa inte godta, då de strider mot vad hon kan anse möjligt. När därför Kristus säger: "Skriften vittnar om mig", var detta hans uppfattning, men det är ju något som inte är möjligt. Profeterna har ju inte 700 - 800 år i förväg kunnat profetera om honom, i varje fall inte mer

än i form av en svag aning. Man kan därför inte ens ta upp till diskussion, att det skulle finnas någon verklighet bakom detta, att profetian blev uppfylld genom det som skedde med Jesus. Jesus har ju verkligen funnits, men de idéer, som han och de första kristna hade om att profetian uppfylldes genom honom, kan ju inte stämma med verkligheten.

En motsatt typ av åskådning är den som företräds av t ex Drews, författaren till bl a ett arbete med titeln "Kristusmyten". Han säger: "Jesus har naturligtvis aldrig existerat, och de evangeliska berättelserna är ett vackert diktverk med djup betydelse och djupt religiöst värde." Men så uppstår frågan om beståndsdelarna i en sådan dikt. De olika dragen i denna skildring av Jesus i evangeliet, varifrån är de hämtade? Varifrån har evangeliets skapare fått materialet till sin skapelse, sitt diktverk? Då Drews för att kunna besvara denna fråga undersökt och efterforskat vilka källor som kan komma ifråga, kommer han fram till att dessa skildringar av Jesus helt och hållet är hämtade från Gamla Testamentets profetior, ty de stämmer fullkomligt överens med dem. Genom att han förkastat tanken på evangeliernas verklighetsgrund, har han alltså kunnat ta fasta på en sak, som är ett ofrånkomligt faktum, nämligen den utomordentliga överensstämmelsen mellan Gamla Testamentets profetior och det som skildras i evangelierna. De båda åskådningarna är lika på det sättet, att båda utgår, inte från en förutsättningslös iakttagelse av verkligheten, utan från den förutfattade meningen, att en verklig profetia, som har passerat in på en verklig händelse, inte kan ha förekommit. Antingen har Jesus existerat, och då kan profetian inte ha syftat på

honom, eller också har Jesus inte existerat, och då är man oförhindrad att konstatera att profetian stämmer. I själva verket förhåller det sig på följande sätt. Utgår man ifrån och riktar sin uppmärksamhet på frågan om evangeliernas Jesus verkligen existerat eller endast är en dikt, blir det omöjligt att komma till annat resultat, än att denne Jesus verkligen existerat och att hans liv och död har den plats i det historiska skeendet, som evangelierna anger. När detta konstaterats, går man inte vidare och undersöker, om det också kan vara riktigt, som Jesus själv och evangelierna uppger, nämligen att de gamla skrifterna vittnar om honom. Man är nämligen redan bunden av den förutfattade meningen, att något sådant är omöjligt. Därför drar man omedelbart den slutsatsen: Eftersom Jesus existerat, har hans liv inte kunnat stämma överens med Skriften. Utgår man däremot från och riktar sin uppmärksamhet på frågan i vilka andra dokument den närmaste överensstämmelsen eller likheten med evangeliernas skildring av Jesu liv och död finns, kommer man med nödvändighet fram till att hela materialet till evangeliernas skildring återfinns i Gamla Testamentets skrifter. När man kommit till denna alldeles riktiga slutsats, är man emellertid av sin förutfattade mening förhindrad att uppta till självständig behandling den frågan: Har detta, som skildras i evangelierna, också verkligen ägt rum? Ty *samma* förutfattade mening driver här till rakt motsatt slutsats: Eftersom materialet till skildringarna av Jesu liv och död återfinns i Gamla Testamentet, kan dessa skildringar inte vara verklighetsskildringar. De måste vara ett diktverk, och Jesus har aldrig existerat.

Nya Testamentets egen ståndpunkt åter är att hela ”ma-

teriale” till evangeliets innehåll föreligger i Gamla Testamentet och samtidigt att hela ”materialet”, samma material, föreligger i verkligheten: ”detta *skedde* (i verkligheten), för att det skulle uppfyllas som var sagt (i skrifterna).”

Nya Testamentets ståndpunkt är, att Kristus är den Jesus, som levat ibland oss (”Vi såg hans härlighet”) men också den om vars liv, död och uppståndelse hela Gamla Testamentet — Lagen, Profeterna och Skrifterna — bär vittnesbörd. Det kan inte göras någon skillnad mellan Jesu verklighet och skrifternas gudomlighet. Det går inte att skilja dessa båda från varandra. Kristus och Skriften kan inte skiljas åt. De ger varandra sitt vittnesbörd, och det vittnesbördet är gudomligt.

Nya Testamentets förhållande till Gamla testamentet

Jesus och apostlarna förutsätter hos läsarna och åhörarna en utomordentligt grundlig förtrogenhet med Skriften. Den som läser Nya Testamentet måste ständigt rannsaka det Gamla och helst borde han kunna Gamla Testamentet utantill för att rätt kunna läsa det Nya.

Nya Testamentet är beroende av Gamla Testamentet, men detta beroende är ett helt annat och går mycket djupare än vad man vanligen menar med en skrifts beroende av en annan. Vanligen menar man därmed bara, att en ny bok förutsätter en tidigare, som den bygger på och vida-reutvecklar, varvid beroendet rimligen bör redovisas genom citat.

Ofta läser man också Nya Testamentet på det sättet — som om Gamla Testamentet visserligen är den skrift som Nya Testamentet bygger på, men samtidigt en skrift som representerar något passerat, något som Nya Testamentet utvecklats och fulländat. Vad man behöver känna till av Gamla Testamentet skulle man då helt återfinna i form av citat i det Nya.

Så förhåller det sig emellertid inte. Nya Testamentet förutsätter i stället, att Gamla Testamentet ständigt grundligt läses och rannsakas. Gamla Testamentet är med i det Nya på ett sådant sätt att man måste förstå, att grundlig kunskap om det är en nödvändig förutsättning för förståelsen av Nya Testamentets rikedom. Gammaltestamentliga citat anförs ofta utan angivande av källan. Så kan

man bara citera med tanke på läsare, som känner igen orden och vet varifrån de är hämtade. Alla som grundligt studerat Nya Testamentet har också drivits till att noga rannsaka det Gamla.

I Rom 16:25-26, Luk 24 och 2 Kor 3:14-16 står det inte, att de gammaltestamentliga skrifterna innehåller endast vissa antydningar om vad som skulle komma i tidens fullbordan, vissa vinkar om Kristus, och att det är först senare det fulla och klara ljuset kommit. Det är en vanlig föreställning, att evangeliet finns ofullkomligt antytt i Gamla Testamentet, men att i Nya Testamentet den fulla klarheten kommit. Denna syn är främmande för Nya Testamentet. Det heter ju i Rom 16:25 att hemligheten uppenbaras genom Gamla Testamentets skrifter. Där finns inte bara antydningar, utan där finns objektivt sett alltsammans. Gud har nedlagt sig själv i skrifterna.

I och genom Kristus uppenbaras mysteriet. Så har Kristus undervisat sina lärjungar, och apostlarna har lärt sig att den tolkning av skrifterna, som Kristus ger, är den verkliga och sanna. I Kristus får skrifterna sin fullbordan och sin utläggning — någon extra påbyggnad av Gamla Testamentet ger Kristus inte.

Man talar om vetenskaplig och religiös syn på Skriften. Med vetenskaplig tolkning bör man väl mena den verkliga innebörden, men denna ställer man ofta i motsättning till Jesu, Paulus', Luthers med fleras "tolkningar". Men det är just den verkliga och sålunda den vetenskapliga tolkningen av Skriften, som Jesus vill ge. Någon enbart "religiös" tillämpning, som skulle strida mot Skriftens sanna och verkliga mening, gör Kristus inte.

Jesu lära om Skriften och hans förhållande till Skriften

När man fått uppmärksamheten riktad på vad Jesus själv lär om Skriften, får detta de mest vittgående konsekvenser för hela ens förhållande till Skriften. Ty Jesu lära om Skriften och hans eget förhållande till Skriften visar sig vara, inte relativt obetydliga detaljer i Jesu förkunnelse och liv, utan så centrala att de blir absolut normgivande, om man alls vill ha något med Jesus att göra. Grundläggande är uttalanden som: ”Jag har inte kommit för att upphäva lagen och profeterna.” (Matt 5:17). ”Dessa (skrifterna) vittnar om mig... Trodde ni Mose, så skulle ni ju tro mig, ty om mig har han skrivit.” (Joh 5:39, 46). Skriften talar om Kristus, än mer: *allt* som rör Kristus är nedlagt i Skriften. Detta gäller hans jordiska verksamhet och framför allt det eviga frälsningsrådslutet.

Skulle någon komma på idén att anta, att detta väl ägde sin giltighet, så länge Jesus talade till judarna, sitt eget folk, men inte hade samma betydelse, när evangeliet kommit ut i den icke-judiska världen, bör det påpekas, att Jesus ingenting säger om att Skriften bara skulle gälla ett visst folk eller någon viss period i historien. Det finns tvärtom inte någon tid i mänsklighetens historia och inte heller någon grupp, något folk eller någon sammanslutning, för vilken Skriften inte skulle ha samma giltighet som när Jesus själv yttrade: ”Snarare kan himmel och jord förgås, än en enda prick av lagen kan falla bort.” (Luk 16:17).

Apostlarna ser det på samma sätt. Det framgår bäst av breven till församlingar, som övervägande består av icke-judar. Vi ser, att de kristna i dessa församlingar blivit grundligt undervisade i den Heliga Skrift. Av Korintierbreven framgår tydligt, att bibelkunskap förutsätts, och det en bibelkunskap, som vida övergår någon som förekommer i nutiden. Det är intressant att lägga märke till att i det evangelium, som särskilt är avsett för hednakristna och dedicerat till en icke-jude, nämligen Lukas' evangelium, denna Skriftens ställning kommer fram minst lika klart som i de övriga evangelierna. Man behöver bara erinra om slutkapitlet i Lukas' evangelium, där detta betonas i samtalet med Emmaus-lärjungarna, och där Jesus för att förklara sin egen persons hemlighet uteslutande hänvisar till de heliga skrifterna och förebrående säger till lärjungarna: "Hur oförståndiga och tröghjärtade är ni inte till att tro på allt vad profeterna har talat!" I berättelsen om den sista samvaron med lärjungarna läser vi om hur Jesus säger, att apostlarna skulle vara *vittnen* om vad som "är skrivet". Det är så starkt betonat och så radikalt uttryckt, att en svensk översättning inte förmått återge Jesu ord om Skriften i hela deras skärpa. Särskilt kan här märkas Luk 24:44, som lyder: "dessa mina ord, som jag talade till er, medan jag ännu var med er, att allt måste fullbordas, som är skrivet om mig i Moses lag och i profeterna och i psalmerna."

Man torde komma närmare detta Jesus-ords innebörd, om man återger det så: "De ord, som jag talade till er, medan jag ännu var med er, var dessa: allt måste fullbordas, som är skrivet om mig i alla skrifterna, från början till slut." Alltså: läran om Skriften och dess betydelse var

inte *ett* bland *många* ämnen, som Jesus talade om med sina lärjungar, utan läran om Skriften var med i *all* hans undervisning. *Hela* hans undervisning gick ut på att förbinda verkligheten med Skriften, i synnerhet Kristi verk, som är centrum i historien.

Den avslutande sammanfattningen av Kristi verk och hans uppdrag åt lärjungarna är helt förankrade i Skriften. ”Så är det *skrivet*, att Kristus måste lida och på tredje dagen uppstå från de döda, och (det är *skrivet*, att) i hans namn omvändelse skall förkunnas för alla folk med början i Jerusalem. Ni kan vittna härom.” Att vittna betyder här ingalunda bara att vara ögonvittne. Lärjungarna har sett Kristus och hans verk, och de skall tala om detta, just för att de har sett vad som skett. Men inte vilket ögonvittne som helst är skickad till ”vittne” i Jesu mening. Apostlarna blir *utnämnda* till vittnen om vad som är *skrivet*, befullmäktigade vittnen på vilka ögonen är öppnade, således inte vilka ögonvittnen som helst, utan sådana vilkas sinnen har blivit öppnade *till att förstå Skriften* och *därigenom förstå Kristi verk*, detta verk, som är nedlagt i Skriften. De handlar sedermera också efter denna instruktion. Vi ser av Apostlagärningarna och breven, hur den första förkunnelsen gick till. Den första missionspredikan hölls ju av Petrus, som är ett ”vittne” och ofta uppträder som representanten för apostlarna överhuvud, de av Kristus utnämnda vittnena. Då Petrus står upp för att ”vittna”, börjar han med att *citera skriftställen*, t ex ”såsom det är skrivet hos profeten Joel”. *Vittnesbördet om Kristus blev en predikan över Skriften*, en utläggning av Skriften. Det gäller att åtminstone få en aning om vad Skriften betydde för Jesus själv. När han säger så mäk-

tiga ord om Skriften, måste man ta fasta på detta, liksom apostlarna gjorde. Skriften har enligt Jesus och apostlarna alltid sin giltighet. Hela Kristi verk, hans död och uppståndelse, är helt beroende av Skriften. För att få en aning om vad detta egentligen innebär kan man söka besvara den frågan: ”Vad är det, som särskilt betonas genom uttrycket ’det är skrivet’?” Svaret blir: Uttrycket ”det är skrivet” betonar och inskräper det enskilda skeendets förankring i *hela* det av Gud skapade universum och i hela den i Guds hand vilande historien, såsom något som är sammanknutet med *hela* historien, *från början till slutet*. Det betecknar, att hela historien bärs upp av den gudomliga planen, särskilt ”frälsningsplanen”. ”Skriften talar om Kristus”, ty Kristus är med i historien från begynnelsen till slutet. Det är betecknande att Jesus själv enligt Luk 24, då han förklarar sig själv, ”*börjar med Mose*”, dvs med Första Moseboks första kapitel. Vittnesbördet om Kristus börjar med berättelsen om Skapelsen, liksom evangeliet om Kristi frälsningsverk börjar med berättelsen om syndafallet (mänsklighetens lösgörande från dess ursprung, upphov och väsen). Kristus börjar ”i begynnelsen”. Därför är det högst signifikativt att Johannesevangeliet börjar med orden ”I begynnelsen var Ordet...” Kristi verk, Guds vilja, Vittnesbördet, syftar också framåt, ända mot tidsålderns slut. Kristus är den gudomliga historien, begynnelsen och änden, den som är och som var och som skall komma (= JHUH, Herren, Joh 17:6; Fil 2:9-11; Uppenb 1:4, 8, 17, 18 och 21:6; Matt 11:3; Luk 7:19).

Så har Paulus också tecknat det. Vi har en kort redogörelse i 1 Kor 15, där han erinrar om sin förkunnelse. Han

”meddelade”, vad han själv hade ”mottagit”, en tradition alltså, och så kommer frälsningens centrala punkter: ”att Kristus dog för våra synder *enligt skrifterna*, och att han blev begravnen, och att han har uppstått på tredje dagen *enligt skrifterna...*” I Kolosserbrevets första kapitel hör vi, att Han är ”den förstfödde”, och att Guds fullhet bor i honom. ”I honom har vi *syndernas förlåtelse, han*, som är den osynlige Gudens avbild, *den förstfödde* av all skapelse (*pråtótokos pásás ktíseás*)”, och den genom vilken allt är till. När Paulus sagt, att Kristus är den förstfödde i hela *skapelsen*, fortsätter han och säger, att han är den förstfödde från *de döda* (*pråtótokos ek tån nekrån*). Om allt detta sägs ”*det är skrivet*”, dvs skrivet med Guds hand i historien och nedlagt i Den Heliga skrift.

Det förhållande till Skriften, som Nya Testamentet anser vara självklart för varje kristen, kan kallas ”allomfattande”. I somliga ord koncentreras visserligen Skriftens innebörd t ex i 1 Kor 2:2, där Paulus skriver: ”Ty jag hade beslutit mig för att, medan jag var bland er, *inte veta om något annat än Jesus Kristus och honom såsom korsfäst.*” Försoningen är alltså grunden. Den får konsekvenser för livet. Se Fil 2:13: ”Ty Gud är den, som verkar i er både vilja och gärning, för att hans goda vilja skall ske.” Därför att Gud verkar genom Kristus, blir det en omställning i livet. Så kommer också ljus över Skriften enligt ordet om täckelset, som tas bort. (2 Kor 3). — Den etik man då finner omvärderar alla begrepp. Sammanblandning med någon annan etik är omöjlig. Bland utomkristna etiska läror finns sådana som går ut på att människan skall utveckla sina möjligheter till fullkomlighet, dvs till de mänskliga möjligheternas fullkom-

ning. Nya Testamentet talar om en helt annan fullkomlighet: ”Var alltså ni fullkomliga, såsom er himmelske Fader är fullkomlig.” Här lärs inte, att människan skall söka nå sin individuella fullkomlighet utifrån sina egna resurser och möjligheter, utan det är alldeles tvärtom. Här fordras inte mänsklig utan gudomlig fullkomlighet, och då det krävs en gudomlig fullkomlighet, måste all mänsklig fullkomning förlora sitt värde. Gud är fullkomlig hos människan men endast hos den som själv ingenting är, dvs yttersta motsatsen till fullkomlig. ”Kraften fullkomnas i svaghet”, 2 Kor 12: 9. ”Denna skatt har vi i lerkärl”, 2 Kor 4:7. ”Allt förmår jag i honom, som inger mig kraft” (som är kraft i mig), Fil 4:13. Här försvinner allt krav på människan att hävda sig, all fordran på ambition. Det stryks ett streck över det som är huvudintresset för vanlig mänsklig etik.

Att denna nya etik finns nedlagd i Skriften upptäcker man, när Kristus öppnar sinnen till att förstå Skriften. Det skall bli fullkomlig harmoni mellan Skriften och det kristna livet. Detta yttrar sig då också i *människans förhållande till Skriften*. Detta måste för den enskilde bli lika allomfattande och genomgripande som det nya livet självt. Jesu lärjunge skall inte hämta en del ur Skriften och en del från annat håll. Kristus har nedlagt sig själv i Skriften. I Guds ord ligger både tro och liv. Genom läsning av Skriften, genom upprepning och försjunkande, går Skriften in även i det undermedvetna och i det omedvetna, in i väsendets djupaste grund, och utför där sitt verk. ”Ty Guds ord är levande och kraftigt och skarpare än något tveeggat svärd, och tränger igenom, så att det åtskiljer själ och ande, märg och ben; och det är en do-

mare över hjärtats uppsåt och tankar”, Hebr 4:12. — Genom flitig läsning och meditation blir Skriftens ord införlivade med människan, blir hennes ”fötters lykta och ett ljus på hennes stig” (Ps 119:105). En sådan lykta blir Ordet, först då det tränger in i medvetandets allra innersta djup, då Ordet genomtränger inte endast dag-medvetandet utan hela väsendet. Då lever man i Ordet så som man lever i verkligheten. Och liksom man, när man lever i verkligheten, även lever i och av den helt överväldigande del av verkligheten, som man inte begriper, kan Ordet också utöva hela sin kraft i ande och liv, utan att människan fattat det i hela dess djup.

”Inte som om jag redan hade fattat det eller redan hade blivit fullkomlig, men jag far efter att fatta det, eftersom jag själv har blivit fattad av Kristus Jesus.” (Fil 3:9-12).

Skriftens självvittnesbörd och ordalydelsens makt

Vår egen privata syn på Skriften har ingen betydelse. Vi har här endast att göra med det grundläggande faktum, att Skriften själv säger sig vara Guds ord. Det finns de som förnekar beviskraften hos ett sådant självvittnesbörd och helt tar avstånd från Skriften. Andra menar att man kan finna åtskilligt värdefullt och sant i Skriften. Men endast så länge man inte studerar Skriften grundligt, kan man stå kvar på den ståndpunkten, ty så snart man börjar studera den grundligt, finner man att det inte finns någonting som kan skalas bort. Allt hänger ihop på ett organiskt sätt. Ordet verbalinspiration har blivit så belastat genom teorier om hur den kan ha gått till, att det blivit olämpligt att använda, trots att det väl täcker Nya Testamentets mening. För övrigt anses ju inte heller profan litteratur som litteratur, om den inte är verbalinspirerad. Skapandet av ett diktverk är att ge uttryck åt något med de rätta orden. Det är inte endast "tankarna" utan själva ordalydelsen, som en diktare eller siare upplever som inspirerade.

Det vore a priori möjligt att Skriften var en dokument-samling, som innehöll ord och skildringar av en världsåskådningsprofet, där somligt var väsentligt och annat oväsentligt. Utifrån en sådan uppfattning kunde man säga att det visserligen är tydligt, att Kristus satte stort värde på Skriften, men att detta inte längre har någon betydelse

för oss. Det bärande och väsentliga skulle vara hans lära om kärlek och frälsning.

Men tänker man efter något grundligare, finner man att varje uttalande av Kristus är upphängt på Skriften. Tar man bort hans lära om Skriften, finns det ingenting kvar av vare sig kärlek eller frälsning. Hur svårt det än må vara att finna sig i detta faktum, går det inte att komma ifrån det. Då är det mer konsekvent och ärligare att säga: Vi vill inte alls ha med vare sig Skriften eller Kristus att göra.

Men kan man göra det? Är det här fråga om att ta ställning till en bland många tänkbara världsåskådningar? Jesus säger, att somliga tar emot, andra inte. Men det är inte fråga om en åskådning utan om en verklighet, som omfattar hela världen. Och denna verklighet är nedlagd i Skriften.

Skriften är uttrycket för förankringen i historien. Den utgör och betecknar Skaparens och Uppehållarens rådslut. När det om korsdöden, en händelse på en bestämd dag i historien, heter ”det är skrivet”, betyder det att hela historien är med i denna enda dags händelse.

Allegori och ordinspiration

Skall en allvarlig nytestamentlig bibelforskning befatta sig med allegori och verbalinspiration? En allvarlig och samvetsgrann sådan forskning kan bara ha ett enda syfte, nämligen att så noggrant och troget som möjligt återge, alltså *a priori vara obunden av alla teorier om allegori och verbalinspiration*. Nu används t ex uttrycket ”allegorisk skrifttolkning” i allmänhet i betydelsen en tolkning som inte stannar vid den faktiska innebörden i det som är skrivet, utan använder detta för annat ändamål. En sådan allegorisk skrifttolkning är följaktligen helt förkastlig i en allvarligt menad bibeltolkning. Likaså har en vetenskaplig nytestamentlig exeges ingenting att göra med några *teorier* om verbalinspiration. Den sysslar inte med vare sig 1600- eller 1900-talsteorier om verbalinspiration.

Vad nu först frågan om verbalinspirationen beträffar, skall den nytestamentliga bibelforskningen inte befatta sig med någon annan verbalinspiration än den som finns i Nya Testamentet självt. Men om det i Nya Testamentet förekommer någon utsaga, som måste sägas innefatta eller uttrycka en lära om verbalinspiration, kan en allvarlig bibelforskning inte göra annat än konstatera detta och söka bestämma dess innebörd. Likaså har denna bibelforskning skyldighet att studera den uppfattning om verbalinspiration, som fanns hos den med Nya Testamentet samtida judendomen. När man i Nya Testamentet möter ord av Jesus och apostlarna, som lägger vikt vid de he-

liga skrifternas bokstavliga avfattning, måste dessa ord tas upp till behandling. De får inte förbigås av hänsyn till någon människa. Man skall nämligen inte befatta sig med vad den ena eller andra moderiktningen inom kyrkan finner angenämt och vad den vill godta eller förkasta i Nya Testamentet och i Jesu utsagor där. Den har endast att ta befattning med vad som verkligen föreligger i Nya Testamentet. När nu följande uttalande förekommer som ett ord av Jesus: ”Intill dess himmel och jord förgås, skall inte den minsta bokstav, inte en enda prick av lagen förgås, förrän det allt har fullbordats”, är det en legitim och nödvändig uppgift att om möjligt försöka bestämma vad det innebär. Denna utsaga finns nämligen i Nya Testamentet och har inte skrivits t ex på 1600-talet, så att det vore fråga om en senare tids teori, utan det är fråga om ett uttalande i Nya Testamentet, som anförs som ett ord av Jesus själv. Om man vidare finner att Nya Testamentet citerar Gamla Testamentet på ett sätt, som förutsätter att det bokstavliga avfattandet av de gammaltestamentliga orden är viktigt, är detta förhållande ett legitimt och nödvändigt föremål för en nytestamentlig bibelforskning. Så är det nämligen på många ställen, där en bevisning på grundval av ett gammaltestamentligt uttalande vilar, inte bara på detta uttalandes ”andemening” utan också på dess exakta formulering. Man kan t ex jämföra Luk 20:37 och Gal 3:16. Just för att få fram den innebörd, som ligger i en bestämd formulering, kan Nya Testamentet ofta använda en mycket fri översättning eller omskrivning. (I övrigt hänvisas till författarens arbeten ”Fariseism och kristendom” och ”Tillbaka till bibeln”.)

Vad sedan allegorin beträffar, måste den allvarliga exe-

gesen nödvändigtvis befatta sig med vad som i detta sammanhang förekommer i Nya Testamentet självt, och *endast* med detta. Ordet allegori förekommer på ett ställe, nämligen i Gal 4:24, där Paulus om den gammaltestamentliga berättelsen om Abrahams två söner säger: *hátiná estin allegorúmena*, i svenska bibelöversättningen översatt: ”häri ligger en djupare innebörd.” Nya Testamentet antar genomgående, att Gamla Testamentets utsagor inte bara innebär vad den rent ”bokstavliga” yttre meningen (den som inte är beroende av den bokstavliga utformningen) innefattar, utan att det överallt finns en djupare mening, i själva verket en rikedom på betydelser, ett djup, som i förhållande till den yttre, den bokstavliga, meningen kan jämföras med förhållandet mellan havets yta och hela dess djup. Däremot förekommer ingenstans i Nya Testamentet en allegorisk skrifttolkning i den moderna betydelsen, att man skulle anse sig berättigad att använda Gamla Testamentet för att tolka in något i det, som inte från början var avsett. Nya Testamentet lägger emellertid stor vikt vid att de heliga skrifterna förstås i sin djupare mening, och framför allt i den djupaste mening, som syftar på Kristus själv. Enligt Johannesevangeliet säger Jesus, att skrifterna vittnar om honom (Joh 5:39, 47). Enligt Lukasevangeliet förebrår Jesus lärjungarna för att de är oförståndiga och tröghjärtade till att tro på allt vad profeterna har talat och uttyder sedan för dem vad som ”i alla skrifterna var sagt om honom”, och innan han lämnar sina lärjungar för sista gången, öppnar han deras sinnen, så att de ”förstod skrifterna” (Luk 24:25-27, 45). Den nytestamentliga verbalinspirationen och den nytestamentliga allegorin hänger oupplösligt samman, är två

sidor av samma sak, nämligen den djupare förståelsen av de heliga skrifterna. För en godtycklig och modeinriktad bibeltolkning finns alltså ingen plats.

Den regelbundna bibelläsningen i gudstjänst och hem i Israel på Jesu tid

Det regelbundna läsandet respektive hörandet av stycken ur Skriften på Jesu tid var av fyra slag, som *alla* lika regelbundet iaktogs:

- 1) stycken, som hörs respektive läses varje dag, dvs stycken som *varje* dag upprepas,
- 2) stycken, som hör till en bestämd veckodag, alltså återkommer var sjunde dag,
- 3) stycken, som hör till bestämda högtider,
- 4) den bestämda veckans texter, vilka då också är att betrakta som den veckans sabbats- eller högtidstexter, alltså "kyrkoårets" texter.

Man bör observera, att den fromme israelitens bibelläsning givetvis inte inskränkte sig till den *regelbundna* bibelläsningen. Förutom denna förekom studium, "rannsakande", av skrifterna efter vars och ens håg och behov.

Eftersom Jesus och apostlarna iakttog synagogans ordning, är den regelbundna bibelläsningen hos det fromma Israel på Jesu tid också Jesu och apostlarnas regelbundna bibelläsning.

- 1) *Varje* dag lästes eller hördes i synagogan
 - a) Ps 145-150, kallade "Halleluja-psalmerna", varje morgon.
 - b) 5 Mos 6:4-7 (Hör, Israel...!), "Shema'." (Jfr Mark 12:29).

De tio budorden, 2 Mos 20: 2-17 eller 5 Mos 5:6-21.

3 Mos 19:18.

(det under b) morgon och afton).

- 2) För veckodagen bestämda stycken. Varje veckodag hade sitt bestämda stycke ur a) Skapelseberättelsen, b) profeterna och c) psalmerna.

Söndag: 1 Mos 1:1-5

Jes 42:5-9

Ps 24.

Måndag: 1 Mos 1:6-8

Jes 42:10-16

Ps. 48.

Tisdag: 1 Mos 1:9-13

Joel 2:18-26

Ps 82.

Onsdag: 1 Mos 1:14-19

Jer 31:31-39

Ps 94.

Torsdag: 1 Mos 1:20-23

Hes 34:25-31

Ps 81.

Fredag: 1 Mos 1:24-31

Jes 45:11-17

Ps 93.

Lördag: 1 Mos 2:1-3

Jer 17:21-25

Ps 92.

- 3) Bland stycken, som hör till bestämda högtider, märks:

Påsk: Hallel-psalmerna 113-118

Berättelserna och föreskrifterna om påsken i 2-5 Mos.

Pingst: Hallel-psalmerna 113-118.
Lövhyddohögtid och ”åttonde dagen”:
Hallel-psalmerna 113-118
Jes 12.

Tempelinvigningsfesten: Ps 30.

4) De för veckan (= sabbaten eller högtiden) bestämda texterna. Dessa var främst två texter:

- 1) Text ur Moseböckerna, varvid dessa under året (eller med kortare texter under tre år) genomgicks i följd, med början på hösten, så att texten ur Moseböckerna en vecka och sabbat alltid var stycket närmast efter föregående veckas text. Högtiderna hade dock sina särskilda texter.
- 2) Text ur profeterna (Josua, Dom, 1 och 2 Sam, 1 och 2 Kon, Jes, Jer, Hes, Hosea, Joel, Amos, Obadja, Jona, Mika, Nahum, Habackuk, Sefanja, Haggai, Sakarja, Malaki). Profeterna lästes inte i följd, utan till varje text ur Moseböckerna hörde en bestämd, mot innehållet svarande text ur profeterna.

Till högtiderna påsk, pingst, lövhyddohögtid, försöningsdagen och purimfesten hör en av de s k fem rullarna, en för varje högtid: Rut, Klagovisorna, Predikaren, Höga Visan och Ester. Det är emellertid osäkert om denna ordning var helt genomförd på Jesu tid eller om detta är en senare anordning.

Däremot är texterna för de olika veckodagarna bestämda psalmerna redan så betecknade i den grekiska Septuaginta-översättningen, liksom ju Ps 92 är betecknad som sabbatspsalm redan i den hebreiska grundtexten.

Den urkristna gudstjänstordningen i sammandrag

De första kristna deltog efter Jesu föredöme (Matt 13:54; Mark 1:21, 39; 3:1; Luk 4:16 ff etc.) i den israelitiska synagoggudstjänsten (Apg 9:20, 13:5, 13:14 f). Denna gudstjänsts huvudinnehåll blev därför typen för den kristna allmänna gudstjänsten även i de fall och på de orter, där de kristna församlingarna uteslutits ur synagogan. För att ge en föreställning om dessa andakters innehåll, ges här nedan en preliminär *sammanfattning* av synagoggudstjänstens huvudpartier, vartill fogats några nytestamentliga texter, som kan antas vara representativa för de urkristna tilläggen. Bönerna har här nedan uppställts i form av växelläsning mellan 10 deltagare, vilka betecknas med förkortningarna *A.*, *Ls.* etc. (*A.* = apostel: Kronan. *P.* = profet: Visheten. *Lr.* = lärare: Insikten. *F.* = föreståndare: Herrligheten. *D.* = diakon: Makten. *Ps.* = psalmist: Saligheten. *Evl.* = evlogist: Segern. *Ek.* = ekonomi: Äran. *Lk.* = läkare: Grundvalen. *Ls.* = läsare: Riket. *Evg.* = evangelist.)

Morgonbön

I. (Pesuké de Zimrá) (1 Krön 16: 8-36a. Jfr Ps 105:1-15, 96:1-13, 106:1, (107:1, 118:1, 136:1), 106:47 f. A. Ps 84: 5.) Saliga äro de som bo i ditt hus. De lova dig beständigt. Sela.

(*Ls.* Ps 144:15.) Saligt är det folk, som har det så. Saligt är det folk, vars Gud Herren är.

(Hallelujah-psalmerna: 145-150.) (*P.* Ps 145.) Jag vill upphöja dig, min Gud, du Konung, och ditt namn lova alltid och evinnerligen. Jag vill dagligen lova dig och ditt namn prisa alltid och förutan ände. Stor är Herren och högt lovad och hans storhet har icke gräns. Släkte beprisar för släkte dina verk, och dina väldiga gärningar förkunna de. Ditt majestäts herrlighets glans och dina underfulla verk vill jag begrunda. Och man skall tala om dina mäktiga och fruktansvärda gärningar. Dina stora verk skall jag förtälja, att man skall prisa din stora godhet och jubla över din rättfärdighet.

(*Lr.*) Nådig och barmhärtig är Herren, tålig och av stor godhet. (2 Mos 34:6, 4 Mos 4:18). Herren är allom god och förbarmar sig över alla sina verk. Alla dina verk, Herre, skola tacka dig, och dina fromma skola lova dig. De skola tala om ditt rikets ära, och din makt skola de förkunna: till att kungöra för människors barn dina väldiga gärningar och ditt rikets lysande herrlighet. Ditt rike är ett rike för alla tider och ditt herradöme för alla släkter.

Morgonbön

I. (Pesuké de Zimrá.) (1 Krön 16:8-36a. Jfr Ps 105:1-15, 96:1-13, 106:1, (107:1, 118:1, 136:1), 106:47 f. A. Ps 84:5.) Saliga är de som bor i ditt hus. De lovar dig beständigt. Sela.

(*Ls.* Ps 144:15.) Saligt är det folk, som har det så. Saligt är det folk, vars Gud Herren är.

(Halleluja-psalmerna: 145-150.) (*P.* Ps 145.) Jag vill upphöja dig, min Gud, du Konung, och lova ditt namn alltid och evinnerligen. Jag vill dagligen lova dig och prisa ditt namn alltid och förutan ände. Stor är Herren och högt lovad och hans storhet har ingen gräns. Släkte beprisar för släkte dina verk, och dina väldiga gärningar förkunnar de. Ditt majestäts herrlighets glans och dina underfulla verk vill jag begrunda. Och man skall tala om dina mäktiga och fruktansvärda gärningar. Dina stora verk skall jag förtälja, för att man skall prisa din stora godhet och jubla över din rättfärdighet.

(*Lr.*) Nådig och barmhärtig är Herren, tålig och stor i godhet. (2 Mos 34:6; 4 Mos 14:18). Herren är god mot alla och förbarmar sig över alla sina verk. Alla dina verk, Herre, skall tacka dig, och dina fromma skall lova dig. De skall tala om ditt rikets ära, och din makt skall de förkunna. De skall kungöra för människors barn dina väldiga gärningar och ditt rikets lysande herrlighet. Ditt rike är ett rike för alla tider och ditt herradöme för alla släkter.

(*F.*) Herren uppehåller alla dem som falla och uppreser alla dem, som nederslagne äro. Allas ögon vänta efter dig och du giver dem deras spis i rättan tid: öppnar din hand och mättar allt levande med nåd.

(*D.*) Herren är rättfärdig i alla sina vägar och helig i alla sina gärningar. Herren är när alla dem som åkalla honom, alla dem, som med allvar åkalla honom. Han gör vad de gudfruktige begära och hörer deras rop och hjälper dem... Herrens lov skall min mun förkunna och prisa skall allt kött hans heliga NAMN alltid och förutan ände.

*(*Ps.* Ps 146.) Halleluja. Lova Herren, min själ. jag vill lova Herran, så länge jag lever, och lovsjunga min Gud så länge jag är till.

(*Lk.* Ps. 147.) Loven Herren. Ty att lova vår Gud är en kostelig ting. Det lovet är ljuvligt och dejligt.

Han helar dem, som ett förkrossat hjärta hava och för binder deras sår. Herren upprättar de elända och slår de ondskefulle till jorden.

(*Evl.* Ps. 148.) Halleluja. Loven Herren från himmelen, loven honom i höjden. Loven Herren på jorden, berg och alla höjder, fruktens träd och alla cedrar, vilddjur och boskap, krypande djur och bevingade fåglar. Jordens konungar och alla folk, furstar och alla jordens domare, ynglingar lika väl som jungfrur, gamla med de unga, må lova Herrens namn, ty *Hans* namn allena är högt, hans majestet är över himmel och jord.

(*Ek.* Ps 149.) Halleluja. Sjungen Herranom en ny sång, hans lov i de heligas församling. Ty Herren haver ett behag till sitt folk. Han hjälper de elända herrligen. De heliga skola glade vara och prisa och lova på sina läger.

(*F.*) Herren uppehåller alla dem som faller och uppre-ser alla dem som är nedslagna. Allas ögon väntar efter dig, och du ger dem deras mat i rätt tid: du öppnar din hand och mättar allt levande med nåd.

(*D.*) Herren är rättfärdig i alla sina vägar och helig i alla sina gärningar. Herren är nära alla dem som åkallar honom, alla dem som med allvar åkallar honom. Han gör vad de gudfruktiga begär och hör deras rop och hjälper dem... Herrens lov skall min mun förkunna och allt kött skall prisa hans heliga NAMN alltid och förutan ände.

(*Ps.* Ps 146.) Hallelúja. Lova Herren, min själ. Jag vill lova Herren, så länge jag lever, och lovsjunga min Gud så länge jag är till.

(*Lk.* Ps 147.) Lova Herren. Ty det är gott att lova vår Gud. Det lovet är ljuvligt och underbart.

Han helar dem, som har ett förkrossat hjärta, och för-binder deras sår. Herren upprättar de arma och slår de ondskefulla till jorden.

(*Evl.* Ps 148.) Hallelúja. Lova Herren från himmelen, lova honom i höjden. Lova Herren på jorden, berg och alla höjder, fruktträd och alla cedrar, vilddjur och boskap, krypande djur och bevingade fåglar. Jordens konungar och alla folk, furstar och alla jordens domare, ynglingar lika väl som jungfrur, gamla med de unga, må lova Herrens namn, ty *Hans* namn allena är högt, hans majestät är över himmel och jord.

(*Ek.* Ps 149.) Hallelúja. Sjung inför Herren en ny sång, hans lov i de heligas församling. Ty Herren har behag till sitt folk. Han hjälper herrligt de arma. De heliga skall vara glada och prisa och lova på sina läger.

(*Ls.* Ps 150.) Hallelúja. Loven Gud i hans helgedom. Loven honom uti hans makts fäste. Loven honom för hans mäktiga gärningar, loven honom efter hans stora herrlighet.

Loven honom med basuner, loven honom med psaltare och harpa. Loven honom med puka och kör. Loven honom med strängar och pipor. Loven honom med klara cymbaler. Loven honom med klingande cymbaler.

Allt det anda haver, love Herran.

(*Ps.*) Allt det anda haver, love Herran.

(*A.*) Allt det anda haver, love Herran. Hallelujá.

II. (Kedussha med Shema. (*Ls.*) (Joser Or.) Prasad vare du, Herre, vår Gud, hela världens konung, som *danar ljuset* och skapar mörkret, som Frid giver och skapar det onda, Herren, som gör allt. (Jes. 45:7.)

Välsignad vare han, som i sin barmhärtighet upplyser jorden och dem som på den bo, och i sin godhet städse var dag förnyar *Skapelsens verk*.

Välsignad vare du, vår KLIPPA, vår Konung, vår Förlössare, du som skapat de heliga änglar, vilka alla taga på sig ditt *ok* och prisa sin skapare helig, sägande:

(Kedussha, Trishagion) (*A.*) HELIG (*P.*) HELIG (*Lr.*) HELIG (*Ps.*) ÄR HERREN SEBAOT; HELA JORDEN ÄR FULL AV HANS HERRLIGHET. (Jes 6:3, Uppenb 4:8).

(*Ls.*) Prasad vare Herrens herrlighet i sitt rum. (Hes 3:12.)

(*Ps.*) Ahabá rabbá.) Med stor kärlek har du älskat oss, Herre, vår Gud, vår Fader och vår konung, att du har skänkt oss ditt heliga ORD och givit oss din ANDE till att förstå, att höra, att lära, att hålla och att BEVARA

(**Ls.** Ps 150.) Hallelúja. Lova Gud i hans helgedom. Lova honom i hans makts fäste. Lova honom för hans mäktiga gärningar, lova honom efter hans stora herrlighet.

Lova honom med basuner, lova honom med psaltare och harpa. Lova honom med puka och kör. Lova honom med strängaspel och pipor. Lova honom med ljudande cymbaler. Lova honom med klingande cymbaler.

Allt som anda har, må lova Herren.

(**Ps.**) Allt som anda har, må lova Herren.

(**A.**) Allt som anda har, må lova Herren. Hallelujá.

II. (Kedussha med Shema'.) (**Ls.**) (Joser Or.) Prisd vare du, Herre, vår Gud, hela världens konung, som *danar ljuset* och skapar mörkret, som ger frid och skapar det onda, Herren, som gör allt. (Jes 45:7.)

Välsignad vare han, som i sin barmhärtighet upplyser jorden och dem som bor på den, och i sin godhet alltid var dag förnyar *Skapelsens verk*.

Välsignad vare du, vår KLIPPA, vår Konung, vår Förlössare, du som skapat de heliga änglarna, vilka alla tar på sig ditt *ok* och prisar sin skapare helig och säger:

(Kedussha, Trishagion.) (**A.**) HELIG (**P.**) HELIG (**Lr.**) HELIG (**Ps.**) ÄR HERREN SEBAOT. HELA JORDEN ÄR FULL AV HANS HERRLIGHET. (Jes 6:3, Uppenb 4:8.)

(**Ls.**) Prisd vare Herrens herrlighet på den plats där han är. (Hes 3:12.)

(**Ps.**) (Ahabá rabbá.) Med stor kärlek har du älskat oss, Herre, vår Gud, vår Fader och vår konung, så att du skänkt oss ditt heliga ORD och givit oss din ANDE till att förstå, att höra, att lära, att hålla och att BEVARA

(Uppenb 3:8) ditt ord. Upplys våra ögon, drag vårt hjärta och ena vårt sinne till att älska och frukta ditt namn, så att vi icke *blygas för ditt ord* och icke förneka ditt namn. Ty vi trösta på ditt heliga namn, att vi må jubla och glädjas i din frälsning.

(A.) (Shema.) HÖR ISRAEL! HERREN VÅR GUD
HERREN ÄR EN. (5 Mos 6:44.)

Och han har sagt: Jag är Herren, din Gud. Du skall inga andra gudar hava för mig.

(P.) Du skall intet beläte göra dig efter någrahanda liknelse, vare sig i himmelen eller på jorden eller under jorden. Du skall icke tillbedja dem eller tjäna dem.

(Lr.) Du skall icke missbruka Herrens, din Guds, namn.

(F.) Sabbatsdagen skall du hålla, att du honom helgar.

(D.) Du skall hedra din fader och moder, såsom Herren, din Gud, dig budit haver.

(Ps.) Du skall icke dräpa.

(Lk.) Du skall icke göra hor.

(EvL.) Du skall icke stjäla.

(Ek.) Du skall icke bära falskt vittnesbörd emot din nästa.

(Ls.) Du skall icke hava lust till din nästas hus. Du skall icke begära din nästas hustru, åker, tjänare, tjänarinna, oxe, åsna eller något av det din nästa haver. (2 Mos 20 Deut 5.)

(A.) Och du skall älska Herren, din Gud, av allo hjärta, av allo själ, av allo förmågo (5 Mos 6:5) och du skall älska din nästa såsom dig själv. (3 Mos 19:18.) (Matt 22:37. Mark 12:30. Luk 10:27.)

(Eméet we jassib.) (P.) Sant och visst, fast och bestående är Herrens Ord. Är icke mitt ord likasom en eld,

(Uppenb 3:8) ditt ord. Upplys våra ögon, drag vårt hjärta och ena vårt sinne till att älska och frukta ditt namn, så att vi inte *blygs för ditt ord* och inte förnekar ditt namn. Ty vi förtröstar på ditt heliga namn, så att vi kan jubla och glädjas i din frälsning.

(A.) (Shema.) HÖR ISRAEL! HERREN VÅR GUD, HERREN ÄR EN. (5 Mos 6:4.)

Och han har sagt: Jag är Herren, din Gud. Du skall inga andra gudar ha vid sidan om mig.

(P.) Du skall inte göra dig något beläte, som liknar något i himmelen eller på jorden eller under jorden. Du skall inte tillbe sådana eller tjäna dem.

(Lr.) Du skall inte missbruka Herrens, din Guds, namn.

(F.) Sabbatsdagen skall du hålla, så att du helgar den.

(D.) Du skall hedra din fader och moder, såsom Herren, din Gud, har bjudit dig.

(Ps.) Du skall inte dräpa.

(Lk.) Du skall inte begå äktenskapsbrott.

(Evl.) Du skall inte stjäla.

(Ek.) Du skall inte bära falskt vittnesbörd mot din nästa.

(Ls.) Du skall inte ha lust till din nästas hus. Du skall inte ha begär till din nästas hustru, åker, tjänare, tjänarinna, oxe, åsna eller något som din nästa har. (2 Mos 20. 5 Mos 5.)

(A.) Och du skall älska Herren, din Gud, av allt hjärta, av all själ, av all förmåga (5 Mos 6:5). Och du skall älska din nästa såsom dig själv. (3 Mos 19:18. Matt 22:37. Mark 12:30. Luk 10:27.)

(Eméet we jassib.) (P.) Sant och visst, fast och bestående är Herrens Ord. Är inte mitt ord som en eld,

säger Herren, och såsom en Hammare, den berg sönder-slår? (Jer 23:29.)

(*Lr.*) Guds ord är levande och krattigt och skarpare än något tveeggat svärd; och går igenom, till dess det åtskiljer själ och ande, märg och ben; och är en DOMARE över tankar och hjärtans uppsåt. (Hebr 4:12.)

(*F.*) All den heliga Skrift är av Gud ingiven och nyttig till lärdom, till överbevisning, till upprättelse, till fostran i rättfärdighet, på det Guds människa må vara fullbordad, till allt gott verk skicklig. (2 Tim 3:16, 17.)

(*D.*) Det är ett fast ord och värt att däruppå förtrösta, att Herren är en evig Gud, vår Skapare, vår förlossare, vår Frälsning Klippa.

(*Ps.*) Det är ett fast ord och värt att på allt sätt mottagas, att Kristus Jesus har kommit i världen för att Frälsa syndare. (1 Tim 1:15.)

(*Ls.*) Salighet honom som sitter på tronen, vårom Gud och Lammet.

III. (Tefillá = Amidá = proseuché.) (Obs. att denna avdelning **icke** bör kallas shemoné ásré ("ardertonbönen"), vilken endast är **en** av flera formuleringar av tefilla.)

(*F.*) Fader vår, som är i himmelen.

(*D.*) Helgat varde ditt namn.

(*A.*) Helig, Helig, Helig, är Herren Sebaot, hela jorden är full av hans herrlighet!

(*Ls.*) Prisad vare Herrens herrlighet i sitt rum.

(*P.*) Komme ditt rike.

(*Lr.*) Ske din vilja, såsom i himmelen, så ock på jorden.

(*Ps.*) Vårt tillkommande bröd giv oss i dag.

säger Herren, och som en Hammare, som slår sönder berg? (Jer 23:29.)

(*Lr.*) Guds ord är levande och kraftigt och skarpare än något tveeggat svärd och går igenom, till dess det åtskiljer själ och ande, märg och ben, och är en DOMARE över tankar och hjärtans uppsåt. (Hebr 4:12.)

(*F.*) All den heliga Skrift är ingiven av Gud och nyttig till lärdom, till överbevisning, till upprättelse, till fostran i rättfärdighet, för att Guds människa skall bli fullkomlig, till allt gott verk skicklig. (2 Tim 3:16, 17.)

(*D.*) Det är ett fast ord och värt att förtrösta på att Herren är en evig Gud, vår Skapare, vår förlossare, vår Frälsning Klippa.

(*Ps.*) Det är ett fast ord och värt att på allt sätt mottagas, att Kristus Jesus har kommit i världen för att frälsa syndare. (1 Tim 1:15.)

(*Ls.*) Salighet tillhör honom som sitter på tronen, vår Gud och Lammet.

III. (Tefillá = Amidá = proseuché.) (Observera att denna avdelning **inte** bör kallas *shemoné äsré*, ”artonbönen”, vilken endast är **en** av flera formuleringar av tefillá.)

(*F.*) Fader vår, som är i himmelen.

(*D.*) Helgat varde ditt namn.

(*A.*) Helig, Helig, Helig, är Herren Sebaot, hela jorden är full av hans herrlighet!

(*Ls.*) Prisad vare Herrens herrlighet på den plats där han är.

(*P.*) Komme ditt rike!

(*Lr.*) Ske din vilja såsom i himmelen så ock på jorden.

(*Ps.*) Vårt tillkommande bröd giv oss i dag.

(Lk.) Och förlåt oss våra skulder.

(Evl.) Såsom ock vi förlåta dem oss skyldiga äro.

(E.) Och inled oss icke i frestelse

(Ls.) Utan fräls oss ifrån ondo.

(A.) Ty Ditt är riket och makten och herrligheten i evighet.

(Ls.) Amen.

(F.) Herren välsigne er och bevarer er. Herren låte sitt ansikte lysa över er och vare er nådig. Herren vände sitt ansikte till er och give er frid.

(A.) Vår Herres, Jesu Kristi, nåd, Guds kärlek och den Helige Andes GEMENSKAP vare med er alla.

(Ls.) Amen.

IV. (En botpsalm: 6, 32, 38, 51, 102, 130, 143.) (Nefilat 'auuáim, déésis; Tachanunim, Selichá.)

(Evg.) (Ps 32.) Säll är den vilkom överträdelsen förlåten är, den synden överskyld är. Säll är den människa, som Herren icke tillräknar missgärning, i vilkens ande ingen falskhet är.

Då jag ville förtigat, försmäktade mina ben genom min dagliga gråt. Ty din hand var dag och natt svår på mig. Min livssaft förtorkades såsom av sommarhetta.

Därför bekänner jag dig min synd och förskyer icke min missgärning.

Jag sade: Jag vill bekänna Herranom min överträdelse. Då förlät du mig min synds missgärning.

För detta skola alla heliga lova dig i rättan tid. Därföre, när stora vattuflooder komma, skola de intet räcka in till dem.

(*Lk.*) Och förlåt oss våra skulder.

(*Evl.*) såsom ock vi förlåter dem som står i skuld till
OSS.

(*E.*) Och inled oss inte i frestelse,

(*Ls.*) utan fräls oss ifrån ondo.

(*A.*) Ty Ditt är riket och makten och herrligheten i evig-
het.

(*Ls.*) Amen.

(*F.*) Herren välsigne er och bevarer er. Herren låte sitt
ansikte lysa över er och vare er nådig. Herren vände sitt
ansikte till er och give er frid.

(*A.*) Vår Herres, Jesu Kristi nåd, Guds kärlek och den
Helige Andes GEMENSKAP vare med er alla.

(*Ls.*) Amen.

IV. (En botpsalm: 6, 32, 38, 51, 102, 130, 143.) (Nefilat
'auuáim, déésis; Tachanunim, Selichá.)

(*Evg.*) (Ps 32.) Säll är den vilkens överträdelse är för-
låten, den vars synd är överskyld. Säll är den människa,
som Herren inte tillräknar missgärning, i vilkens ande
ingen falskhet finns.

Så länge jag teg, försmäktade mina ben genom min
dagliga gråt. Ty din hand var dag och natt tung över mig.
Min livssaft förtorkades såsom av sommarhetta.

Därför bekänner jag min synd för dig och överskyler
inte min missgärning.

Jag sade: Jag vill bekänna för Herren min överträdelse.
Då förlät du mig min synds missgärning.

För detta skall alla heliga lova dig i rätt tid. Därför, när
stora vattenfloder kommer, skall de inte nå dem.

Du är mitt beskärm; bevara mig dock för ångest; att jag, förlössad, må ganska gladeligen fröjdas. Sela.

V. (Keriat-Torá)

(*Ls.*) Herre, öppna mig ögonen, att jag må skåda under i din Lag. (Ps 119:18.)

(*Ps.*) Ditt ord är mina fötters lykta och ett ljus på minom vägom. (Ps 119:105.)

Text ur Moseböckerna. — Text ur profeterna.

Text(er) ur Nya Testamentet

Betraktelse.

(Kedusshá de Sidrá.) (*Ps.*) Och det kommer till Sion en förlössare, och till dem som sig omvända från synderna i Jakob, säger Herren. (Jes 59:20.)

(*P.*) Och detta förbund gör jag med dem, säger Herren: MIN ANDE, som när dig är, och MINA ORD, dem jag i din mun satt haver, skola icke vika ifrån din mun, ej heller ifrån din säds och barnabarns mun, säger Herren, ifrån nu och till evig tid. (Jes 59:21.)

(*Lr.*) Herren är helig. Helig är Herren, och de heliga lova honom beständigt.

(*F.*) HELIG, (*D.*) HELIG, (*Ps.*) HELIG, (*Lk.*) ÄR HERREN SEBAOT; (*Evl.*) HELA JORDEN ÄR FULL AV HANS HERRLIGHET.

(*Ls.*) Prisad vare Herrens herrlighet i sitt rum.

(Kaddish.) (*Lk.*) Må hans stora namn hållas högt och heligt i den värld, som han har skapat enligt sin vilja. Upprätte han sitt rike i ert liv och i edra dagar.

(*Evl.*) Vare hans höga namn välsignat i evighet och i evigheters evighet.

Du är mitt beskärm; bevara mig dock för ångest, så att jag, förlossad, kan fröjdas med stor glädje. Sela.

V. (Keriat-Torá.) (*Ls.*) Herre, öppna mina ögon, så att jag kan se under i din Lag. (Ps 119:18.)

(*Ps.*) Ditt ord är mina fötters lykta och ett ljus på min väg. (Ps 119:105.)

Text ur Moseböckerna.—Text ur profeterna.

Text(er) ur Nya Testamentet.

Betraktelse.

(Kedusshá de Sidrá.) (*Ps.*) Och det kommer till Sion en förlossare och till dem som omvänder sig från synderna i Jakob, säger Herren. (Jes 59: 20.)

(*P.*) Och detta förbund gör jag med dem, säger Herren:

MIN ANDE, som är dig nära, och MINA ORD, som jag har lagt i din mun, skall inte vika från din mun, ej heller från dina barns och barnbarns mun, säger Herren, från nu och till evig tid. (Jes 59:21.)

(*Lr.*) Herren är helig. Helig är Herren, och de heliga lovar honom beständigt.

(*F.*) HELIG, (*D.*) HELIG, (*Ps.*) HELIG, (*Lk.*) ÄR HERREN SEBAOT. (*Evl.*) HELA JORDEN ÄR FULL AV HANS HERRLIGHET.

(*Ls.*) Prasad vare Herrens herrlighet på den plats där han är.

(Kaddish.) (*Lk.*) Må hans stora namn hållas högt och heligt i den värld, som han har skapat enligt sin vilja. Må han upprätta sitt rike i ert liv och i era dagar.

(*Evl.*) Vare hans höga namn välsignat i evighet och i evigheters evighet.

(Ek.) Salighet honom, som sitter på tronen, vårom Gud och Lammet.

(F.) Herren välsigne er och bevare er. Herren låte sitt ansikte lysa över er och vare er nådig. Herren vände sitt ansikte till er och give er frid.

(A.) Vår Herres Jesu Kristi nåd, Guds kärlek och den helige andes gemenskap vare med er alla.

(Ps.) Amen **(E.)** Amen **(Ls.)** Amen.

(Ek.) Salighet tillhör honom, som sitter på tronen, vår Gud och Lammet.

(F.) Herren välsigne er och bevarer er. Herren låte sitt ansikte lysa över er och vare er nådig. Herren vände sitt ansikte till er och ge er frid.

(A.) Vår Herres Jesu Kristi nåd, Guds kärlek och den helige Andes gemenskap vare med er alla.

(Ps.) Amen **(E.)** Amen **(Ls.)** Amen.

Aftonbön

I. [(A.) (Ps 134.) Si! Nu mån I välsigna Herren, alle I Herrens tjänare, som stå i Herrens hus om natten. Lyften edra händer upp mot helgedomen, och välsignen Herren. Välsigne dig från Sion Herren, som har gjort himmel och jord.

(P. Ps 42:9.) Om dagen befaller han sin nåd och om natten är hans sång hos mig, en bön till den Gud, som giver mig liv.

(Lr. Ps 37:39, 40). De rättfärdigas frälsning är ifrån Herren, deras värn i nödens tid. Herren hjälper dem och befriar dem, befriar dem från ogudaktiga och frälsar dem, då de taga sin tillflykt till honom.

(F. Ps 46:8.) Herren Sebaot är med oss, Jakobs Gud är vår borg.

(D.) Herren Sebaot är med oss, Jakobs Gud är vår borg.

(Ps.) Herren Sebaot är med oss, Jakobs Gud är vår borg.

(Lk. Ps 84:13.) Herre Sebaot, salig är den människa som förtrostar på dig.

(Evl.) Herre Sebaot, salig är den människa som förtrostar på dig.

(E.) Herre Sebaot, salig är den människa, som förtrostar på dig.

(Ls. Ps 20:10.) Herre, fräls! Konungen svare oss på vår åkallans dag.

(P. Ps 78:38.) Han är barmhärtig, han förlåter missgärning och fördärvar icke. Han avvänder mäktigt sin vrede och väcker alls icke sin förtörnelse upp.]

Aftonbön

I. [(A.) (Ps 134.) Se, nu må ni välsigna Herren, alla ni Herrens tjänare, som står i Herrens hus om natten. Lyft era händer upp mot helgedomen, och välsigna Herren. Herren välsigne dig från Sion, han som har gjort himmel och jord.

(P.) (Ps 42:9.) Om dagen beskär han sin nåd och om natten är hans sång hos mig, en bön till den Gud, som ger mig liv.

(Lr.) (Ps 37:39, 40.) De rättfärdigas frälsning kommer från Herren, deras värn i nödens tid. Herren hjälper dem och befriar dem, befriar dem från ogudaktiga och frälsar dem, då de tar sin tillflykt till honom.

(F.) (Ps 46:8.) Herren Sebaot är med oss, Jakobs Gud är vår borg.

(D.) Herren Sebaot är med oss, Jakobs Gud är vår borg.

(Ps.) Herren Sebaot är med oss, Jakobs Gud är vår borg.

(Lk.) (Ps 84:13.) Herre Sebaot, salig är den människa, som förtröstar på dig.

(Evl.) Herre Sebaot, salig är den människa, som förtröstar på dig.

(E.) Herre Sebaot, salig är den människa, som förtröstar på dig.

(Ls.) (Ps 20:10.) Herre, fräls! Konungen må svara oss på vår åkallans dag.

(P.) (Ps 78:38.) Han är barmhärtig, han förlåter missgärning och fördärvar inte. Han avvänder mäktigt sin vrede och låter alls inte sin förtörnelse bryta fram.]

II. (A.) Prisen Herren, den välsignade!

(*Ls.*) Prasad vare Herren, den välsignade i evigheters evighet!

(*Evl.* Ma'arib.) Prasad vare du Herre, vår Gud, världens konung, som genom sitt skapelseord låtit natten bliva till, som skapat natt och dag, som låter ljuset vika för mörkret och mörkret vika för ljuset, som skiljer mellan dag och natt. Herren Sebaot är Ditt namn.

(*Lk.* Ahabat-'Olám.) Med evig kärlek har Du älskat ditt folk. Din lag, dina bud, dina rätter och stadgar har du lärt oss. Därför må vi tänka på Ditt heliga ord när vi stå upp och när vi gå till vila, och glädjas åt Ditt Ord beständigt. Ty ditt Ord är vårt liv och i ditt Ord ha vi vår fröjd natt och dag. Och din kärlek skall icke vika ifrån oss i evighet. Välsignad vare du, Herre, som älskat ditt folk.

(Shema'.) (A.) HÖR! HERREN VÅR GUD HERREN ÄR EN (5 Mos 6:4.) och Han har sagt:

Jag är Herren, Din Gud. Du skall inga andra gudar hava för mig. (5 Mos 5:6, 7, 2. Mos 20:2, 3.)

(*P.*) Du skall intet beläte göra dig efter någrahanda liknelse, vare sig i himmelen eller på jorden eller under jorden. Du skall icke tillbedja, dem eller tjäna dem. (5 Mos 5:8, 9. 2 Mos 20:4, 5.)

(*Lr.*) Du skall icke missbruka Herrans, din Guds, namn. (5 Mos 5:11. 2 Mos 20:7.)

(*F.*) Sabbatsdagen skall du hålla, att du honom helgar. (5:12, 20:8.)

(*D.*) Du skall hedra din fader och din moder, såsom Herren, din Gud, dig budit haver. (5 Mos 5:16. 2 Mos 20:12.)

(*Ps.*) Du skall icke dräpa.

II. (A.) Prisa Herren, den välsignade!

(Ls.) Prasad vare Herren, den välsignade, i evigheters evighet!

(Evl.) (Ma'arib.) Prasad vare du Herre, vår Gud, världens konung, som genom ditt skapelseord låtit natten bli till, som skapat natt och dag, som låter ljuset vika för mörkret och mörkret vika för ljuset, som skiljer mellan dag och natt. Herren Sebaot är Ditt namn.

(Lk.) (Ahabat-'Olám.) Med evig kärlek har Du älskat ditt folk. Din lag, dina bud, dina rätter och stadgar har du lärt oss. Därför må vi tänka på Ditt heliga ord, när vi står upp, och när vi går till vila, och glädjas åt Ditt Ord beständigt. Ty ditt Ord är vårt liv och i ditt Ord har vi vår fröjd natt och dag. Och din kärlek skall inte vika ifrån oss i evighet. Välsignad vare du, Herre, som älskat ditt folk.

(Shema'.) (A.) HÖR! HERREN VÅR GUD, HERREN ÄR EN (5 Mos 6:4.) och Han har sagt:

Jag är Herren, Din Gud. Du skall inga andra gudar ha vid sidan om mig. (5 Mos 5:6, 7. 2 Mos 20:2, 3.)

(P.) Du skall inte göra dig något beläte, som liknar något i himmelen eller på jorden eller under jorden. Du skall inte tillbe sådana eller tjäna dem. (5 Mos 5:8, 9. 2 Mos 20:4, 5.)

(Lr.) Du skall inte missbruka Herrens, din Guds namn. (5 Mos 5:11. 2 Mos 20:7.)

(F.) Sabbatsdagen skall du hålla, så att du helgar den. (5 Mos 5:12. 2 Mos 20: 8.)

(D.) Du skall hedra din fader och din moder, såsom Herren, din Gud, har bjudit dig. (5 Mos 5:16. 2 Mos 20:12.)

(Ps.) Du skall inte dräpa.

(Lk.) Du skall icke göra hor.

(Evl.) Du skall icke stjåla.

(E.) Du skall icke bära falskt vittnesbörd emot din nästa.

(Ls.) Du skall icke hava lust till din nästas hus; du skall icke begära din nästas hustru, åker, tjänare, tjänarinna, oxe, åsna eller något det din nästa haver. (5 Mos 5:17-21. 2 Mos 20:13-17.)

(A.) Och du skall älska Herren, din Gud, av allo hjärta, av allo själ, av allo förmågo, (5 Mos 6:5). Du skall älska din nästa såsom dig själv. (3 Mos 19:18.) (Matt 22:37. Mark 12:30. Luk 10:27.)

(Ls. Eméet ue-Emuná.) Är icke mitt Ord likasom en ELD, säger Herren, och såsom en HAMMARE den berg sönderslår. (Jer 23:29.)

(Lr.) Guds ord är levande och kraftigt och skarpare än något tveeggat svärd; och går igenom till dess det åtskilar själ och anda, mærg och ben; och är en DOMARE över tankar och hjärtans uppsåt. (Hebr 4:12.)

(Lk.) Det är ett sant ord och värt att däruppå förtrösta, att Herren är en evig Gud, vår KLIPPA, vår FRÄLSNINGENS SKÖLD, vår SKAPARE och vår FÖRLOSSARE, vår Starkhet, vår Tro, vårt Hopp.

(Evl.) Välsignad vare Du, Herre, som förlossat Ditt folk.

(Ls.) SALIGHET HONOM SOM SITTER PÅ TRO-
NEN VÅROM GUD OCH LAMMET (Uppenb 7:10).

(D.) Haskibénu.) FÖR OSS TILL VILA, du vår Fader, i frid, och låt oss uppstå igen till liv, du vår Konung. Skydda och bevara oss från allt ont och låt oss vila under dina vingars skugga, trygga under ditt beskärm. Ty du är vår Gud, som bevarar oss och frälsar oss ifrån allt ont.

(**Lk.**) Du skall inte begå äktenskapsbrott.

(**Evl.**) Du skall inte stjäla.

(**E.**) Du skall inte bära falskt vittnesbörd mot din nästa.

(**Ls.**) Du skall inte ha lust till din nästas hus; du skall inte ha begär till din nästas hustru, åker, tjänare, tjänarinna, oxe, åsna eller något som din nästa har. (5 Mos 5:17-21. 2 Mos 20:13-17.)

(**A.**) Och du skall älska Herren, din Gud, av allt hjärta, av all själ, av all förmåga. (5 Mos 6:5.) Du skall älska din nästa såsom dig själv. (3 Mos 19:18. Matt 22:37. Mark 12:30. Luk 10:27.)

(**Ls.**) (Eméet ue-Emuná.) Är inte mitt Ord som en ELD, säger Herren, och som en HAMMARE som slår sönder berg. (Jer 23:29.)

(**Lr.**) Guds ord är levande och kraftigt och skarpare än något tveeggat svärd och går igenom, till dess det åtskiljer själ och ande, märg och ben, och är en DOMARE över tankar och hjärtans uppsåt. (Hebr 4:12.)

(**Lk.**) Det är ett sant ord och värt att förtrösta på, att Herren är en evig Gud, vår KLIPPA, vår FRÄLSNINGSKÖLD, vår SKAPARE och vår FÖRLOSSARE, vår Starkhet, vår Tro, vårt Hopp.

(**Evl.**) Välsignad vare Du, Herre, som förlossat Ditt folk.

(**Ls.**) SALIGHET TILLHÖR HONOM SOM SITTER PÅ TRONEN, VÅR GUD OCH LAMMET. (Upp 7:10.)

(**D.**) (Haskibénu.) FÖR OSS TILL VILA, du vår Fader, i frid, och låt oss uppstå igen till liv, du vår Konung. Skydda och bevara oss från allt ont och låt oss vila under dina vingars skugga, trygga under ditt beskärm. Ty du är vår Gud, som bevarar oss och frälsar oss från allt ont.

(F.) Fader vår, som är i himmelen.

(D.) Helgat varde Ditt namn.

III. (A.) Helig, helig, helig är Herren Sebaot.

Hela jorden är full av hans herrlighet.

(Ls.) Välsignad vare Herrens herrlighet i sitt rum! (Hes 3:12.)

(P.) Komme ditt rike!

(Lr.) Ske din vilja, såsom i himmelen, så ock på jorden.

(Ps.) Vårt tillkommande bröd giv oss i dag.

(Lk.) Och förlåt oss våra skulder,

(Evl.) såsom ock vi förlåta dem oss skyldiga äro.

(E.) Och inled oss icke i frestelse.

(Ls.) Utan fräls oss ifrån ondo.

(A.) Ty Ditt är riket och makten och härligheten i evighet.

(Ls.) Amen.

(F.) Herren välsigne er och bevarer er.

Herren låte sitt ansikte lysa över er och vare er nådig.

Herren vände sitt ansikte till er och give er frid.

(A.) Vår Herres Jesu Kristi nåd, Guds kärlek och den Helige Andes gemenskap vare med er alla.

(Ls.) AMEN.

(F.) Fader vår, som är i himmelen.

(D.) Helgat varde Ditt namn.

III. (A.) Helig, helig, helig är Herren Sebaot.

Hela jorden är full av hans herrlighet.

(Ls.) Välsignad vare Herrens herrlighet på den plats där han är. (Hes 3:12.)

(P.) Komme ditt rike.

(Lr.) Ske din vilja, såsom i himmelen, så ock på jorden.

(Ps.) Vårt tillkommande bröd giv oss i dag.

(Lk.) Och förlåt oss våra skulder,

(Evl.) såsom ock vi förlåter dem som står i skuld till oss.

(E.) Och inled oss inte i frestelse,

(Ls.) utan fräls oss ifrån ondo.

(A.) Ty Ditt är riket och makten och härligheten i evighet.

(Ls.) Amen.

(F.) Herren välsigne er och bevarer er.

Herren låte sitt ansikte lysa över er och vare er nådig.

Herren vände sitt ansikte till er och give er frid.

(A.) Vår Herres Jesu Kristi nåd, Guds kärlek och den Helige Andes gemenskap vare med er alla.

(Ls.) AMEN.

Innehåll

Nya Testamentets syn på Gamla Testamentet	3
Nya Testamentets förhållande till Gamla testamentet	26
Jesu lära om Skriften och hans förhållande till Skriften	28
Skriftens självvittnesbörd och ordalydelsens makt	35
Allegori och ordinspiration	37
Den regelbundna bibelläsningen	
i gudstjänst och hem i Israel på Jesu tid	41
Den urkristna gudstjänstordningen i sammandrag	45
Morgonbön (originaltext)	46
Morgonbön (bearbetad text)	47
Aftonbön (originaltext)	62
Aftonbön (bearbetad text)	63

